

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартална 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 16.

Відень, 15-го квітня 1917.

Ч. 146

Наше відношення до революції в Росії. ✓

Таки діждали ся, прийшло справжнє, велике свято й на нашу вулицю! І ми не помиляли ся, оцінюючи з вибухом війни суспільно-політичні сили Росії та їх розвиткові тенденції таким способом, що політичних реформ і визволення українського народу від гніту московсько-царського деспотизму не можна сподівати ся при перемозі царизму, а лише при його поразці на війні. Знуцання царських сатрапів над культурними святощами українського населення в Галичині після перших російських перемог 1914 р. та скріплення тоїж російської реакції, що виявило ся також і всякими утисками культурного українського життя на Україні, потвердили те, що ми передбачали. А вибух сучасної революції, який наступив майже безпосередно після румунського погрому, спадаючи неначе пімста мас народу й цілого громадянства Росії на голови тих, хто довів до війни й так нещасливо її вів, ще раз показує, що ми, як і всі „пораженці“ в російськїм таборі, мали повну рацію.

Одначе, звязуючи долю української свободи з перемогами центральних держав над царською Росією і з тими консеквенціями, що за тими перемогами повинні були прийти, а також цілком відкрито використовуючи для своїх цілей всяку сторонню поміч, виходячи з того, що, раз порвавши з царською Росією, ми вільні вибирати самі собі тих чи інших союзників, ми стояли на протязі цілої війни виключно лише на сторожі українських інтересів. Союз рішучо підніс свій голос против актів з 5 листопада 1916 р. Привітавши в своїм часі окупацію західної частини української території з надією на розвиток тут українського життя, Союз увесь час старав ся, щоб адміністраційна практика окупаційних властей на зайнятих українських землях відповідала інтересам українського народу. І за се обстоювання виключно українських самостійницьких інтересів на Союз сипались обвинувачення, інсинуації та доноси з обох боків, — се утруднювало, але не змогло спинити нашої роботи. Ми горді тим, що її наслідки можемо передати тепер великому народови національного визволення.

Приймаючи в свою плятформу різні тимчасові постуляти, подиктовані обставинами моменту, іноді цілком нові для українських партій російської України, Союз завше уважав, що головна суть його політичного становища лежить

у змаганню до осягнення політичної самостійности України, в її етнографічних межах, і повної демократичности державних і громадських форм життя, опертої на самодіяльности мас народу. Творчу участь сих мас у збудуванні вільної України в звязку з широким задоволенням також і економічних потреб українського селянства й робітництва Союз уважав за конечну передпосилку в зреалізуванні наших політичних постулятів, однаково, чи се осягнено-б при помочи центральних держав, чи при помочи внутрішньої революції в Росії. За ся свою демократичність і революційні методи діяльности Союз також підлягав незовсім чесним обстрілам з боку своїх противників, але вибух революції бе й тут по обличчі всіх, хто бажав підірвати в корні нашу роботу, яка дала незвичайно великі наслідки.

Не будучи сторонниками оружного розв'язання міжнародних конфліктів, ми піддержували з свого боку, як тільки могли, до останнього часу военний запал проти Росії, лише в тім переконанню, що війна мусить врешті нанести смертельний удар царизмови та принести волю поневоленим народам Росії. Можна уважати щастєм, що замирення не наступило передчасно й що війна таки доконала того головного діла, яке ми покладали на неї. З перемогою революційного народу над царським деспотизмом ми мусимо признати дальше веденне війни за шкідливе для свого діла, тісно звязаного відтепер з ділом демократії всіх народів Росії, бо продовженне війни грозить поворотом реакції.

Перед нами лежить обовязок ділати відтепер на користь як найшвидшого заключення миру, який давав би як найбільше користей цілому українському народови. Стаючи самозрозуміло цілковито на бік революційного народу й нового республіканського порядку в Росії та признаючи конечним обовязком кожного Українця віддати всі свої сили на поборенне до краю останків і пережитків царизму, повинними не тільки не залишувати, а навпаки як найширше розвивати і поглиблювати боротьбу за повну політичну самостійність українського народу. Україні мусять бути привернені правно-державні основи Переяславського договору 1654 р. з углядженням нових етнографічних

меж розселення українського народу. Проголошені вже в с'їм напрямі заяви нашими земляками на Україні мусять, знайти розвиненнє й підперте. Нема найменшого сумніву що кожен крок в напрямі демократизації місцевих громадських установ дасть новий тривкий ґрунт для зреалізування сих національних вимог Українців.

Перемога революції робить для нас ясною ще одну справу. В обставинах царського терору й деспотизму українське громадянство терпіло більше гнету ніж інші ґрупи населення Росії й позбавлене було права відкритого, легального громадсько-політичного життя. Се примусило ініціаторів Союзу визволення України розпочати свою діяльність, як виразників політичних змагань російських Українців за границею, без неможливих тоді формальних повноважень нормально ділаючих політичних партій, лише в приватнім порозумінню з окремими діячами нашого руху на Україні. Тепер се мусить змінити ся. З огляду на завойовані народом політичні свободи, які дають спромогу російським Українцям вільно висловити свою справжню національну волю на місці, на Україні, а також утворити вибране на широких громадських основах національне представництво, Союз повинен уважати присвоєний собі мандат за вичерпаний. Продовжуючи одначе в межах осередніх держав аж до кінця війни діяльність, звязану з перебуванням тут полонених Українців і окупацією центральними державами західної частини української території, Союз повинен узгляднювати при с'їм нові обставини в Росії.

М. Меленевський.

Заява петроградського відділу Союзу Українських Поступовців.

„День“ з 9 (22) марта в ч. 4 приносить таку „Заяву петроградського відділу Союзу Українських Поступовців“:

Ми, члени петроградського відділу Союзу Українських Поступовців, глибоко переконані, що витворені державним переворотом нові правові умови особистого та збірного життя повинні забезпечити порішення тих завдань, котрі ставить собі український національний рух, в зєдиненню з демократичними силами цілої країни.

Проголошені яко провідні державні основи гасла політичних свобод дають певність, що безповоротно пішли в минуле всі національні обмеження, так ревно прикладані до українського народу за старого режиму й так широко використовувані ним у боротьбі з українським рухом в обставинах воєнного часу; що українські суспільні, культурні й політичні організації дістають тепер можливість діяльності без перешкоди, що українському слову в устній і письменній формі забезпечено право горожанства в культурнім, громадянським і політичним життю українського народу; що зокрема ті Українці, які відбувають воєнну службу, при відбуванню її не тільки не стрінуть обмежень в щоденнім уживанню рідної мови, але що ся мова буде допущена і в тих випадках, де се поможе облекшенню й успішнійшому відбуванню служби; що при іменуванні урядників для адміністрації в українських губерніях правительством виходитиме від необхідної умови близького знайомства з краєм,

побутовими умовами й мовою його населення; що при амнестії за політичні й релігійні справи негайно одержать волю всі Українці, які потерпіли за свої національно-політичні й релігійні переконання; що зі скасуванням віроісповідних обмежень будуть мати волю визнання штундисти й інші сектанти на Україні, а також визнавши греко-католицької (уніятської) віри; що объявлена свобода страйків (забастовок) буде початком справедливого порішення робітничого питання, а між иншим забезпечить оборону її інтересів для найчисленнійшої на Україні класи сільсько-господарських робітників, яких старий режим поставив у зовсім неправне положеннє окремим законом (26 квітня 1916 р.) проти страйків сільських робітників.

Вкінці ми думаємо, що скликаннє установчих зборів, які мають відбути ся в найближшій будуччині, ставить на денний порядок питання про здійсненнє основного домагання нашої програми — привернення національно-територіальної автономії України в звязку з загальною перебудовою Росії на основах федеративного устрою. Тільки серед таких умов можливе зовсім вірне й відповідаюче інтересам нашого народу порішення важніших для нього економічних і соціальних питань, а в першій мірі земельного питання.

Висловлюючи повне задоволеннє з заяви тимчасового правительства, що воно зовсім не думає покористувати ся воєнними обставинами для якої будь проволоки в справі здійсненнє намічених реформ, ми дожидаємо як найшвидшого здійсненнє тих з них, переведеннє в життє яких не вимагає довгого часу. Зокрема невідложним і негайно необхідним для населення України ми вважаєм здійсненнє отсих мір:

заведення в народніх школах українських губерній рідної мови населення як найвідповіднішого засобу культурного й економічного підєму народніх мас, а разом з тим і розвитку їх громадянсько-політичної свідомости;

допущення української мови до існуючих на території України середніх шкіл, — в с'їм числі до шкіл для підготовки народніх учителів, — заведення нових шкіл одного й другого типу з українською викладовою мовою і негайної організації спеціальних курсів для учителів української народньої школи;

аж до всестороннього приміненнє вищої школи на Україні до потреб корінного українського населення — допущення викладів на українській мові й заведення курсів вивчення краю по всіх університетах і инших вищих школах України, причім на найближшу чергу треба поставити перемену в с'їм напрямі київського університету св. Володимира;

в інтересах Українців, які живуть поза рідною територією, — допущення викладів в українській мові й закладання українських курсів в тих російських вищих школах, де сього домагатимуть ся слухачі та покажуть ся необхідний склад професорів;

допущення української мови до практики судових, адміністративних і церковних інституцій українських губерній в зносинах з місцевим населенням;

незалежно від того, в цілі привернення грубо потоптаного старим режимом загально-людського й міжнароднього права, необхідно:

негайно привернути в зайнятих російськими військами частях Галичини й Буковини весь устрій місцевого політичного та громадянського життя і ті національні права, які мало перед війною місцеве українське населеннє;

негайно освободити з арешту й вернути з заслання всіх галицьких і буковинських Українців, які підпали жорстоким переслідуванням виключно з причини ненависти старого правительства до національної української культури, а між ними голову галицької уніятської церкви, митрополита гр. Андрія Шептицького.

Російська революція та національне питання в Росії.

Серед справ, котрі має поладити російська революція, розв'язанне національного питання безперечно належить до п'ятнадцятих і разом до найпекучіших. Під сим оглядом царизм полишив новій Росії чи не найфатальнішу спадщину. Молода-ж демократична Росія у своїм минулім розвитку не має майже традицій, котрі могли-б улекшити їй розв'язку сеї дуже негайної справи.

Російський демократизм і ідейний революціонізм довгий час розвивався під знаком наївного космополітизму, — такого властивого всім пануючим державним народам, — котрий на національній справі дивився згорі, як на щось реакційне й антидемократичне, що в інтересі загальнолюдського поступу необхідно поборювати. Російський демократизм у соціалістично-революційнім виданню здебільшого нехтував національні справи, трактуючи їх як чисто буржуазні річі, що стоять поза межами справжньої класової самосвідомості й пролетарських інтересів.

Коли згодом обидва вище згадані становища вже не вистарчали, коли непереможний імператив життя змусив російських демократів і соціалістів та революціонерів реагувати на національні справи в Росії, вони се зробили здебільшого чисто теоретично та лишень програмово, без справжнього дослідження сього вельми важкого питання нашого часу. Формально вони признали право поневоленім народам на самоозначенне, іноді й декотрим народам (напр. Полякам і Фінам) на краєву автономію (соціалісти революціонери признавали навіть засаду федеративно-національної децентралізації Росії), але все те робилося зовсім академічно, без конкретного погляду на справжні національні відносини в Росії та, що ще більше дивує, навіть без докладного й основного загальнотеоретичного розгляду національної справи.* Не без справедливості тому ствердив російський соціалістичний письменник Борисов у своїй брошурі: „Соціалізм і питання про національну автономію, що в російській лівій публіцистиці сю справу досі майже цілком нехтували й тому навіть загально не розробили її. Сю недостачу російського революційного письменства видно особливо яскраво, коли порівняти напр. російську революційну публіцистику з австрійською соціално-демократичною публіцистикою, в якій за останніх 20 років вийшло чимало спеціальних дуже поважних розвідок про національні відносини в Австрії зокрема й національну справу загалом, а поміж иншим відомі класичні твори Бауера й Реннера, в котрих перший раз національну справу розглянено новочасною науковою методою та в душі модерного соціалізму. В Росії лишень після революції почали присвячувати більше уваги національним питанням. До того се робилося здебільшого ще з ініціативи „іногородців“ та під впливом чималого фактичного зросту національних рухів у бувшій царській імперії після 1905 р.*)

Так само досі найбільший знавець і теоретик національної справи в Росії вийшов з табору іногородців. Маю на думці

*) На сю байдужність російських демократів і революціонерів до національного питання звернув увагу та влучно критикував П. Драгоманів у своїй відомій праці: „Історична Польща й великоруська демократія“ (Женева 1881). Далі, що до російських соціалістів і революціонерів чимало цікавих причинків зібрано в розвідці М. Лозинського: „Польський і руський революційний рух і Україна. Львів, 1908. Загальний огляд відношення російських поступово-демократичних і соціалістично-революційних гуртів до національної справи зробив я у вступнім розділі своєї торічної праці: „Поневолені народи царської імперії“. Львів, 1916.

*) Цікаві матеріали та знахідки щодо сього можна знайти у „Протоколах конференції російських національно-соціалістичних партій“, Петроград, 1908.

відомого „бундівського“ публіциста Медема, автора цікавої брошури: „Соціал-демократія і національне питання“ (Петр. 1906), далі дуже оригінальні розвідки: „До національного питання в Росії“ (вийшла у „Вістнику Європи“, 1912, ч. 8—9), в якій автор доказує, що в Росії неможливо поладити національну справу по територіальній засаді, та сам висловлюється за персональну автономію в душі відомої теорії Реннера-Бауера.

Коли отже традиції дотеперішнього ідеологічного розвитку московського загалу в його поступових і лівих шарах не можуть, як ми зазначили вище, облекшити орієнтації в національній справі загалом і в національних російських відносинах зокрема, де в чім вони навіть можуть перешкоджувати та гальмувати безпосереднє відношення до них. Річ у тім, що в російськім думанню було чимало явного та скритого централізму. Факт психологічно легко зрозумілий у пануючого державного народу. І у відношенню до національної справи можна зауважити великий вплив згаданого ідеологічного централізму. Від Пестеля аж по писання соціал-демократичної „Искры“ можна простежити непереривну державно-централістичну течію та прямування, глибоко вкорінене в деяких шарах російського загалу. Після революції молодий російський лібералізм буржуазно-капіталістичного забарвлення зовсім недвозначно повернувся у напрямі державно-імперіалістичного централізму. Писання П. Струве про „Велику Росію“, Погодіна проти федералізму й автономних змагань поневоленім народів — були під сим оглядом характеристичні, так само, як недавні статі „Русск-ої Мысли“ про „Ероса в політиці“ й „Про великий і малий націоналізм“ з дуже виразними ворожими тенденціями до малочисленних і поневоленім народів, не віщуючи нічого гарного на будуче.

Все те, розуміється, не причинить ся до легшого поладження національної справи з боку нової Росії. Навпаки, психологічно може навіть вплинути гальмуючо. Бо відомо, які саме сильні всілякі пересуди щодо національних відносин і як навіть елементи, загалом дуже поступові й демократичні, в національній ідеології вперто держать ся старих засад, основаних на „історичнім праві“, незайманості територіально-національного стану посідання і инших подібних пересудах. Крім того поладження національної справи робить складним ще її своєрідний характер у східній Європі загалом. Під географічним оглядом східноєвропейські умови не лише що не пособляли виразному територіальному розмежуванню поодиноких народів, але навпаки спричинювали їх немале перемішання.*)

Державний розвиток Москви й Польщі, їх змагання до моря ще побільшили сей процес пересування і перемішання недержавних східноєвропейських народів. Тому на пограниччю сих двох ворогуючих і давніше конкуруючих держав не могли витворити ся історичні індивідуальності територіального характеру на зразок австрійських „коронних країн“. Тому саме — на се звернув увагу Медем — для російських „окраїн“ територіальний автономізм не був би поладженням національних відносин і прямувань. Найвище у звязку з персональною автономією поодиноких народів яко суцільних одиниць можна-б було досягнути повне задоволення їх самостійницько-національних прямувань.

Географічна наука з легкої руки Леруа Боле, автора відомого класичного твору про Росію, вельми своєрідно пояснила згляду геоморфологічну одноманітність східної Європи у порівнянні з західною в тім душі, що, мовляв, у першій, себто конкретно в царській державі, сама природа була передумовою витворення лишень одного великого народу, яким мав бути, очевидно, державний, московський. Згідно з сим поглядом малочисленні східноєвропейські народи, а далі й східноазійські та кавказькі „іногородці“ мали природним шляхом змосковщити ся. Сю думку науково сформулював Леруа Боле в першім томі своєї згаданій праці, який зробив виїмку лише для фінляндського та польського питання. За ним механічно повторювали її пізніше всі європейські й російські дослід-

*) Цікавий огляд історично-національного розвитку східної Європи у звязку з її географічним характером зробив Драгоманів у цитованій вище праці про історичну Польщу та великоруську демократію (розд. II).

ники сеї справи. Тому напр. у російських політичних програмах з національних справ порушувалося й полагалося тільки польську й фінляндську.

Тимчасом саме життя поводить, але невпинно поправляло несправедливість сеї теорії. Її наукову неузасадненість уже під час війни вельми переконуючо виказав український географ др. Рудницький у своїх відомих працях про Україну та східноєвропейський терен війни.

На перекір усім „науковим“ передбаченням національного єдинства східної Європи в ній розвинули ся автономно-національні рухи поневоленних народів так само й під впливом тих самих причин, що передтим у західній Європі. Саме в часі першої російської революції вони параз показали ся в природній, мовляв, великості, виходячи з підполя на божий світ. За останні 12 років, не зважаючи на всі „мери предержання“ післяреволюційної царської реакції, вони зросли, поглибили ся й політично уформували ся. Словом, тепер вже не може бути мови про те, чи вони існують і мають право на існування, але лише про те, як найрозумніше та найвідповідніше їх поладити.

І саме се, як ми зазначили на початку статі, є чи не найтяжчим завданням нової російської революції. Можна без перебільшень сказати, що від того, як молода Росія зложить сей тяжкий іспит з національної справи, залежить її дальша майбутність, а навіть більше: подекуди й будучина всієї Європи, себто її мирний розвиток, чи скажені, безглузді випередки у штучі милитаризму.

Очевидно, державно-політичний розвиток нової Росії просте до республіки. Неменш очевидно й те, що республіка в межах попередньої царської імперії зовсім неможлива з централістичним відношенням в ній „окраїн“ до великоросійського ядра. Відомий шведський соціолог і дослідник сучасних держав — Челен зазначив з приводу нової російської революції, що величезною Росією можна правити лише двома способами: царизмом або федералізмом. „Республіка без федералізму простувала-б навпростець до анархії після всіх історичних досвідів. Парламентська монархія таких географічних розмірів, як царська імперія, неможлива: справа суцільності була-б понад її сили“ (Челен). На нашу думку й частинна краєва автономія „окраїн“ — також не вистарчить. Коли нова Росія має бути модерною демократичною державою, вона мусить бути федералістичною спілкою народів. Слова французького публіциста, сказані з приводу Австрії, що вона або буде федералістичною або загалом її не буде, ще з більшим узасадненням можна тепер приложити до майбутньої Росії. Не слід ніколи забувати, що на національні сепаратизми є лише один добрий лік: се справжня національна рівноправність. Кажу, справжня, бо папірова і в конституціях нічого неварта, коли в дійснім життю не додержується і коли вона подишує народи пролетарів на поталу народам-панам.

Яким шляхом піде нова Росія? Чи потрапить вона добре вивязати ся з проклятої спадщини царизму під сим оглядом? Чи зуміє вона страшенну „визницю народів“ перетворити у вільну спілку вільних народів? Все се питання, на котрі тепер годі відповісти щось означене. Поки-що революційне правительтво скасувало національні й релігійні обмеження, поладало без закиду фінляндське питання, відновлюючи її державну автономію в первіснім повнім розмірі; признало Жидам горожанську рівноправність у душі західно-європейської еманципації та загалом висловило ся про ліберальне поладження всіх національних справ, а саме в напрямі визволення поневоленних народів. Неофіційно були вже деякі заяви щодо української та польської справи.

З свого боку російські „іногородці“ ставлять ся — по гаетним вісткам — дуже прихильно до російської революції. Привітні заяви приходять від європейських і навіть азійських „окраїн“. Психологічно се зрозуміло. „Іногородці“ ненавиділи й мусіли ненавидіти царизм, що їх гнобив. Вони мусіли побовати ся побіди ліберально-буржуазної Росії Струве і Ко. в союзі з царизмом. На сю небезпеку звернув увагу Реннер у своїй розвідці „Питання Сходу“. Підчеркував її також і я у своїй вище згаданій праці про національну справу в Росії.

Але з демократичною Росією, яка заповідаєть ся з сею революцією, вони можуть чесно вести переговори.

З можливих ріжних способів поладження східноєвропейсько-національної справи федералістична перебудова Росії була-б чи не найліпшою, особливо-ж з огляду на економічний розвиток російських „окраїн“. Але очевидно, сю перебудову треба-б було перевести нелише без державних, але й без історично-національних пересудів. Се значить, що поневолені народи треба визволити нелише з державного угиску, але й з ярма всіх історичних панів-сусідів, себто се означає повне скасування проклятої і фатальної засади: Divide et impera (Поріжнюй і пануй). Хай кожному народу, кожній землі, як писав Герцен, полишить ся право на самоозначенне! Хай сам він, чи вона, порішить, з ким і на яких умовах хоче увійти в політично-державну спілку. Чим більше дадуть справжньої свободи народам, тим легше буде міждержавне життя загалом. Щезнуть усілякі сепаратизми й іреденти — сі вічні тайні зародки узброєних конфліктів. Почнесть ся новий день нового мирного співробітництва великих і малих, білих і кольорових.

Нова Росія може розпочати сю нову епоху в історії народів, але так само може запропастити сю велику річ. Хай се памятають будівничі нової Росії! Хай не забувають величезної своєї відповідальності нелише перед власною батьківщиною та перед поневоленими царизмом народами, але й перед судом усеї майбутньої історії!

Н. В.

Христос воскрес, — воскреснем ми!

*Христос воскрес! Воскресне край наш мертвий;
Народ, віками гноблений, устане знов;
Нам запорук в тім — незлічні жертви,
На жертівник змагань віками мита кров.*

*В великий день відродження повстануть
На суд народів тіни тих, що полягли;
Навколо них — живі рядами стануть
І грізно скажуть: „Ми за Правдою прийшли“.*

*І скажуть: „Ми прийшли належне взяти,
І візьмемо! Нехай того-б хтось не бажав!
І хто-ж посміє їм тоді сказати:
„Народе! Вчора ти був — раб, в бані лежав?“*

*І хто в сей день спроможеть ся пізнати
В них — тих, що вчора не стогнали й під ярмом,
Що перед дуґом вміли плазувати, —
Рабів, що тупились мовчазні під батоґом?*

*Христос воскрес! Воскресне край наш мертвий,
Народ обмив рани в ріках давніх сліз;
Добуде Правду й Волю за ті жертви,
Що він на жертівник змагань людства приніс!*

*Христос воскрес! Народ наш встане рідний,
Засіє зерном волі вільний перелі;
І вільні груди крикнуть клич побідний:
„Ярмо й баті —
До ніг!“*

О. Кобець.

Деять проб сили.

(Присвячую д-рови Михайлови Волошинови).

— Темна нічка та й невидная,
Долозенька та й давекая...

Малий Хведь мимрив під носом пісеньку свого тата, також Хведя, що то „живе на війні“, а „поїхав ще з кінця“ і „не писав ще листа“... Малий Хведь пустував вдома, милосердно заглядав у руки бабам, що крутили голубці з крижівок, куплених на місті, і „фасованого“ пшона, а як ніхто нічого не давав, вишукував „мякинне“ попід бараками

й дурив голод або сидів на берлозі, дикий і посоловілий, як пришиблене готуря. Аж мама розгадала інакше: хай іде до школи, не витирає кутів, у школі бахуря заставляють до письма, не буде коли думати-гадати, що ти Хведю, голоден... Пішла мама з Хведьом до школи, записала. Цимер, як на то ждав, виписав Хведя з менажі, не дав більше у бараці їсти, аж мама, гей той когут, до сварки ставала з ним. Що подієш, хто раз в школі, мус на тринадцяту секцію ходити, до шкільної кухні!

От і тепер вчасним вечерком Хведь виліз з дев'ятьдесять осьмого бараку й верстав непролазні болота, застрягав у калабанах, спотикав ся об драти незвісного призначення, об чорні людські тіни й по якійсь добрій хвилі перестав нараз орієнтувати ся. Обтер з дощу вії, зупинив ся на місці, шукав очима церкви, де саме правила ся панихида за найяснійшого монарха, й по світлам, що там горіли, як нанизані на дротик дукачі, означив собі напрям, в яким мусить іти, щоб добити ся до шкільної кухні.

— Темна нічка та й невидная...

Він додавав собі відваги, щоб не залити ся сльозами, бо спостеріг, що опинив ся аж під стайнями недалеко „люксуса“, де сидять „шпехтори“, й мусів вертати ся. Він чув себе такою маленькою, такою бідною особою у своїх черевиках без підшви! Пісня про „долозеньку“ пурхнула й пропала, а пригадав ся Хведеві Абу Касим і його нещасливі капці, що то про них оповідала вчора пані учителька. І не-свідомо Хведь зачав дошукувати ся у своїх капцях символу, який колись-то, не дошукуючи ся, Абу Касим найшов у своїх.

А потому Хведь дивним дивом перестав думати, тільки стомлено дожидав кінця дороги. Безмісячний туман висів над Гміндом, замість зірок на небі світили мутні очі калюж і не було видно людей, лише самі ноги, як, хляпаючи, розбігали ся.

Гомін жбухнув об ухо Хведя. Коли він став на углі дороги та глянув у низ, побачив чорне якесь муравлище, довезним ланцюгом витягнене вперед, що копошило ся на однім місці й гуділо дивними голосами. Не було в тім гомоні ніяких слів, лишень один крик, твердий, живловий і нестримний, як — голод. Зовсім немов якийсь гіркий п'яниця пробував на баєї одну й ту саму коротеньку мелодію, собі на втіху.

Се гомоніло три тисячі шкільної дівтори, дожидаючи ложки каші та грудки хліба.

Гу, яке злюще зимно! Воно викликає депресію і знесилює фізично малого Хведя. Він боїть ся віддихати, щоб не забирати у себе повітря, що лягає на лице й легкі, як брудна ганчірка. Хвилечку він інстинктивно оглядаєт ся за сухим місцем, яке допровадило-б до маленького серця трохи тепла, бо між пальцями ніг хлюпотить студена вода а по ній плавають ледові голки. Но зараз бачить, що такого місця нема, що його товариші так само померзли, як він, знову-ж на розбитих і перевернених у болото дверях стоять дві-три учительки й так само дріжать, білі, як примари, у своїх футрах у шкотських шалах. Хведьови не зостаєт ся нічого, як ждати своєї наймовірно далекої черги, світлого моменту, коли його рука кухонного наймита труне грубо у середину шопи, де пахне цвілю й штучним молоком.

Он двері кухні відчинені. Вони вузькі так, що у них двоє розминути ся не в силі, се тому, щоб діти входили й виходили шнурочком, по черзі. При дверях напів приспана Німчиха з ножицями — відтинає з цидулок, які їй приносять діти, відповідну полосу як посвідку, що дитина дістала вечерю.

Ах, є ще свійський Синобородий з опухлим від табаки носом, він вимахує з темпераментом палицею, якою вчить малих громадян божої боязни й пошанування для кухонного правильника. Як ніхто з „панів“ не бачить, в морози і заметіль, коли всі вони позашивають ся в теплі кімнати, з розжованими абажурами, занавісами point-lace й астрами у вікнах, тоді старий Яць Фаріон користуєт ся своєю властью в широкім розумінню слова.

Якіє люде совгають ся в темі, перескакують купи болота, зупиняють ся й міркують щось над ямами, як Гамлет над могилою Йорика.

— Ваші діти вже були по менажу?

— Мої діти повмирали.

Сьогодні контроля: десь там обрахунок школи не згодив ся з обрахунком кухні, от і при помочи поіменних списів кожний з учителів провірює число паїв своєї класи. Молодий учитель, з чуприною, як щітка, „пан з Жебього“, стоїть високо на ослизлих сходах, рахує дітей за порядком і записує вислід у книжку. Те саме робить і собі огрядна Німчиха, блискуча, як викупаний в молоці слонь. (Тьма двигаеть ся й ланцюг стає одним огнивом коротший). Вглибині кіш з хлібом, покращаним на куски, — Чешочка в білім хвартушку та фризурі à la Chic vieunoise роздає дітям по грудці, а кожду скарпу гонить категоричним:

— Пріч, — пріч!

Хоч загалом, сьогодні, коли контроля, українських дітей всі люблять і бажають їм одного добра. Такі чудові — українські діти! Такі чемні й так покійно, як ніхто на світі, кланяють ся! Зрештою не може бути інакше, як зважити, що молять ся в голос десять разів на день: шість разів у кухні перед і по їді, а чотири рази в школі перед і по науці. Ай, ще-ж вдома рано й увечері!

Вдячні, добрі діти!

Велика шопа з десятком столів, слуги начерпають ложками ріденьку кашку і ставляють мисочки перед дітьми. Голодні очі вгадують змієт і стають злі.

— Отче наш... (Голос — деревляний, наче в лісі гупають сокирами).

Другий стіл зате опорожнюєт ся, діти витирають принесену з „дому“ ложку об запаску, чи полу свитини, затулюють ся в хустки на вихіднім, зачинають і собі:

— Отче наш...

Припливають і відпливають, як неповздержна гірська течія, з шумом ні на хвилину неустаючих молитов, з дзво-неннем бляшаних ложок. „Пан з Жебього“ вже прочитав свої діти, тепер читає другий, у цинамоновім пальті, з чорною хусткою, що обв'язав нею голову від болю зубів. Прочитали ще інші, дітей тільки купка, а Хведя, як ніхто не звав, так не зве...

Не дочув, чи що? прозівав свою класу? думає.

Ой, якби-ж він знав, сарака, що його зараз візьмуть на іспит, що мусить перебути, як Геракл, дев'ять проб сили!

Плечистий, усатий і дуже заклопотаний у своїм тирольським капелюсі стоїть директор трохи осторонь. Доглянув Хведя, що випає по кутках, не знає, де свого шукати.

— Ти звідки тут узав ся? Де ти бував до сих пір?

— Та я, просу пана, весь час стояв тутечка...

— Ти стояв тутечка? Пожди, ми тебе тут висповідаеть!

Пан директор пускає Хведя крок далі, до другого пана, маленького, щупленького, що значить якісь нумера олівцем у записнику.

— Ти хто? Ніби, як пишеш ся? з котрої класи? питає молоденький панок. Стягає з Хведя „генералія“, дивить ся на напірець під світло, провірює автентичність картки на їду, старанно розглядає печатку.

— Ходи зі мною, сину! — запрошує. — Будемо питати ся, чи тебе твій пан або пані пізнає, тоді тільки дістанеш вечерю. Бо може ти чужу картку взяв, що? другий раз по вечерю прийшов? (Трапляєт ся і таке на Гмінді...)

Хлопець полотніє і перестає розуміти, що до нього говорять.

А пан держить Хведя цупко за руку й веде перед якийсь-то синедріон.

— Чий там той хлопець? — прощу пізнавати! — кричить знадвору директор.

— Ой! на радощах скликує знагла Хведь — там стоїть моя пані під вікном!

Але — нове горе! Хведь пізнав паню, та щож? — пані не пізнала Хведя!

— Щось я собі цього хлопця пригадати не можу... — каже пані. Три кляси, в кожній пів сотки дітей... Зараз, зараз, я гляну до спису. (Листує картки) Є тут якийсь Хведь Бурундай, але — ніяк не розумію... Сей не мій. А може?

Тепер аж Хведь, наполоханий, оголомшений, літає, як мяч, з рук до рук. Його мають пізнавати, його вгадують з усіх сторін, збивають з пантелику як симулянта, аж піт плечі обливає й сорочка липне до тіла.

— Та де-ж ти був, як твою клясу читали? Гави ловив, що? Хтось за тебе вечерю дістав, а ти йди до дому й так!

І Хведь іде.

— Не буду! Не буду... лунає вереск перед кухнею. (Короткий ляск). — А бачиш, драбе?

Хтось хрипло, зденеровано пояснює подію: по другу вечерю прийшов уривитель з тим самим значком.

— Дячого ти так зробив? Ти не знаєш, що красти — гріх?

— Я був, прошу пана, голоден...

— А хоч ти мені тут зараз повіш ся на шибениці, а другий раз — зась! Більш разу не сягай! Verstanden (Зрозумів)?

Рука, що придержувала рукав, посчіплюваний жовтим, зеленим і червоним „коциком“, відчиняє ся і хлопець, як душа, евакуована з чистилища, стрілою мчить на бараки.

Як каправи очі, блимають світелка високо на стелі. Дівки забирають геть порожні мисочки, полощуть їх, стирають столи.

— У мене тисяча шістьсот двадцять.

— А в мене тисяча двіста п'ятдесят.

— Stimmt (Чи згоджуєть ся)? питає німецький пан з випуклими очима та бравурою антрепренера.

Учителі порівнюють. Хтось з них робить злорадісну увагу:

— І живий же той український бакциль, їй Богу! Стільки перетривати може тільки народ, перед яким велика задача до сповнення!

А під дверми ще „Nachzügler'u“ (спізнені). Як довга вулиця коло кухні, прилипають лицами по шибках, гуртками нудьгують старенькі, ласі на діточу їду, з шальками у закаханілих руках. Ждуть, може діти zostавили що трохи, а як ні, то хоч тоді, як пополощуть казани, позовуть їх забрати собі солодку мачанку.

— — — Хведю? що тобі?... Хведю!

Дитина не спить, судорожно чіпаєть ся мамі на шию, береть ся злізати кудись і перевертаєть ся на сінник горілиць. Посхоплювали ся жінки, що й так все наготові серед нічної гамарні, кинули вугілля на воду, вилляли грудочку воску над головою Хведя, найшла ся й шептуха. Напоїли пришептаною водою, обтулили вереньками, а воно цокотить зубками дзвінко, як об склянку, й широко видививши ся на сволоки, лебедить, аж зимно йде по спині!

— До дому... до дому... Йой, до дому!

— А потому пошепки, квапно:

— Тікай, тікай, бери Хведя... мамо!

Молодиця випростовуєть ся і стоїть так помертвіла. На дворі благословить ся на день, деь там на поду скрипить півень, по голих деревах каркає гайворонне, наче святкує відьомський сабат. Неміч від чорного гилля, від дощевих бридких хмар підмиває останок душевних людських спромог. Вони падають лоском у якусь лакому прірву, — і так, що її чують усі, молодиця каже твердо, з переконаннем:

— Час гинути.

Катря Гриневичева.

* * *

Як падала сосна, підрізана пилками,
На землю холодну, замерзлу, на сніг —
Вінцем своїм пишилим, найвищими пилками
Товаришкам соснам до ніг;

Як падала сосна, — крик болю, оздоблений
Тонами прокляття тому, хто пиляв,
З грудей її вирвався і, вітром підхоплений,
Далеко та довго по лісі гуляв.

Шумів грізно ліс, диким ділом здивований,
Обурений тим, що зробили сосні;
А їй, помертвілій, ще довго, схвилюваний
Складав невмирущі, чутливі пісні...

Як падав салдат, під час бою поцілений
Відламком гранати, — на трупи бойців;
Цвітущий, здоровий, та в мент обезсиленій, —
Мов сісти спочити на хвилюку хотів;

Як падав салдат під відламком гранатовим
На трупи товаришів чорного дня, —
З уст вирвався ся поклик: Аве, імператор,
В вінок твої лавровий — ще квітка одна..."

На поклик той дивний — відомону жадного...
Втонув він безслідно в ревіння гармат,
Залушений криком товариша заднього,
Що бй наперед ще, мав сили кричати...

І тільки далеко від поля кривавого
У той саме час, деь у хаті в селі,
Під образом Бога-Отця величавого
Ретельно молили ся дітки малі:

„Верни, милий Боже, живим, неущикодженим
Нам татка, коханого татка верни;
Не кинь його немичним, в полі злоодженим,
Від куль від ворожих його борони“...

Та мамця тих діток в хвилину ту самую
Читала від нього, від нього листи:
„Здоров; не турбуй ся; вітаю коханую
І діток цїлюю; гляди їх, нести“...

Читала, раділа,

А серцем тремтіла...

Чого тев серце щемить, дозволя?

До діток схилалась,

Дрібними замїлалась...

Ну, й що то за сльози? Якї? Звідкіля?

О. Кобець.

Нема!

Відчинила двері, всунула голову й великими, пронизливими очима стала розглядати ся довкола. Забирала в усі кути... Нема...

„А вам кого треба?“

Кого-ж би?... Його... Мого сина... Але його й тут нема... Нема ніде... Він уже далеко... О, дуже далеко!“

Здвигнула плечами й очі вперла в стовп. Остовпіла з болю.

Хтось витягнув гріш. Хотів подати. Побачила й жалісно веміхнула ся.

„Не треба. Я господиня. Могла-б иншим дати. Я його шукаю, мого сина. Знаю, що нема, що деь далеко поїхав і що може не верне ніколи. Але щось мене з хати гонить, щось мені каже: іди! іди, шукай! Може він там, може там, може там? Туди бігав дрібними ногами, там з хлопчиками грав ся, а туди до школи ходив...“

Нема!“

Богдан Лепкий.

Біля храму.

Біля дверей древнього храму сиділи старці та простягали руку.

Жадібно ловили кинений гріш і негайно всували його до зайлозеної торби.

Так цілі літа.

А коло них, мов філя, перепливали люде.

І місцеві й чужі, навіть гень ізза далекого моря, бо в храмі була чудова ікона.

Божа Мати вийшла раннім ранком на зелений моріг і побачила перші весняні квітки. Такі свіжі, блискучою рососою обліті. Такі цікаві й несмілі заразом, мовби просили: „не толочте нас!“ Побачила Божа Мати й безрадно простягнула до них свої білі, мов лелії, руки, мовби їх усіх до свого лона притулити хотіла, а на божеськім її лиці зацвів цілий квітник що найкращих почувань, що найгарнійших думок.

Годинами стояли люде перед іконою та не могли відірвати очей від тої небесної зяви.

А старці засдно сиділи перед порогом і простягали руку. Образу не бачили ніколи.

Не мали часу

Богдан Лепкий.

Дівчина з квітками.

Поїзд за поїздом, поїзд за поїздом — так ніч і день.

З зелених гір на червоні поля.

Діти бігали по левадах, збирали квітки й подавали воякам. А вояки, як діти, тішилися ними та затикували шапки, мовби їхали на весілля.

І ніколи ті сині незабудьки й ті червоні маки не здавалися їм такими гарними, як тепер . . .

Вона прибігала перша.

Старшенька була. Вже й волоссе в кісочки заплітала. Приносила повний подолок квіток і сама то румяна, мов квітка, летіла вздовж поїзду та роздавала їх.

Рада була кожному воякови хоч одну квітку подати, хоч одну синю незабудьку.

От і тепер. Бачите, скільки квіття принесла? І де то вона такого назбирала? Віжить вздовж поїзду, підстрибує до вікон, як серна, та роздає. Ще тому, ще тому, ще тому . . .

Нараз — поїзд рванувся, мов сполоханий кінь. Зашипів, загаркотів ланцями й покотився по залізних шинах, чорний, задимлений, грозний.

А на шинах — Господи! — чи се маки червоні, чи кров . . .

Де діла ся вона?

Богдан Лепкий.

Північно-західна Україна.

(Продовження)*

3. Національні відносини**).

Польсько-українська етнографічна границя в давнину, від перших початків т. зв. князівської доби в українській історії, себто від IX століття, стояла в тісній звязи з політичною межею між комплексами польських і українських держав. В князівську добу на самій півночі крайньою українською областю була Берестейщина, а Більськ граничним містом Берестейщини.

* Пор. чч. 142, 143 і 145.

** Література. Крім вище наведених праць: Статистический ежегодник России за 1914 г.; A. Krzyżanowski i Kumaniecki, Statystyka Polski; St. Rudnyckyj, Zur Landes- u. Volkskunde der Ukraine (Osteurop. Zukunft 1917, 1 Heft); Rocznik statystyczny Królestwa Polskiego, rok 1914, oprac. pod kierunkiem W. Grabskiego; Österreichische Statistik hrg. von der k. k. statistischen Zentralkommission, N. Folge, I Bd. 2 Heft.

Таким чином горішній Нарев становив північну політичну й етнографічну границю. Італійська літопись виразно зазначає, що держава Данила Романовича сягала аж по Нарев, а оселі Сураж і Нарова належали й за литовської доби до Більська. Якийсь час належала й Візна над устем Бобра у Нарев до Берестейщини (за Всеволода Ольговича), але се була тільки хвилева займанщина. Західною граничною рікою на правім боці Буга був Нурець.

Переходячи на лівий беріг Буга, приходиться ся зазначити, що область ріки Кржни в XIII віці належала до Берестя, отже до українських земель. Гервазій з Тільбірі, письменник з початку XIII в., опираючися на польських звістках, кладе польсько-українську границю на ріку „Арег“, себто Вепер. На горішнім Вепрі українська територія переходила на лівий беріг ріки: Щекарів, теперішній Красностав, з околицею, Туробин і Щебрешин в XIII і XIV в. причисляли ся до Волинської землі. Люблин лежав на самім пограничю й кількома наворотами попадав у руки Данила (напр. 1243 і 1256 р.), а на переході з XIII-го у XIV-ий вік навіть довший час належав до Галицької держави. Всі ті факти дають нам спромогу зовсім докладно визначити польсько-українську границю в XIII і XIV в. Вона йшла від устя Нурця просто на південь до горішньої Кржни, відісла до устя Тисьмениці у Вепер, Вепром угору в околиці Красноставу; потім переходила на лівий бік Вепра до Лади й Ладую та Танвою доходила до Сяну. В давніших часах, в X—XII в., українська колонізація простирала ся й на області між Вепром і Вислою та підходила до самої Висли. Відорване від політично-українських земель населення ще довго зберігало свою віру та народність, на що вказують звістки про православні церкви в тих областях, напр. в Казимирі над самою Вислою. Люблин ще в XVI—XVIII в. уважав ся налів українським містом і між церковними брацтвами, котрі під кінець XVI в. розвинули живу церковну та просвітну діяльність, грало люблинське брацтво визначну роль. Інтересно, що в козацьких кругах і між українським простолюддем в XVIII в. загально уважали Вислу за польсько-українську етнографічну межу.

Теперішня польсько-українська границя виказує територіальні втрати не тільки супроти стану з X до XII в., але й супроти державних границь з XIII і XIV в. На правім березі Буга українські оселі вже не доходять до Нурця і етнографічна границя йде від Страблі над Наревом вигнутою до сходу лінією по Дорогичин. На лівім березі Буга вона сходить ся з західною границею холмської губернії; значить, від Буга йде вздовж залізничної лінії Сідлець—Ліда, потім, завертаючи на південь, перетинає горішній бік Кржни й Тисьмениці та лишень на малім просторі, між шляхом з Люблина до Холму та Красноставом, доходить до середнього Вепра. На північ від Щебрешина переходить на лівий бік Вепра до Лади, вкінці Ладую від Білгорою йде до Танви й Сяну.

Давньої північної границі української території від білоруської не можна докладно означити. Ми вже згадували в історичнім огляді, що етнографічна приналежність давніх Дреговиців досі нев'язана, а тим самим приходиться ся зоставити невирішеним питання, чи область горішньої Припяти, т. зв. Пинщина, се пізнійша українська займанщина на давній білоруській території, чи се останок давнього українського населення Поліся, витисненого білоруською колонізацією. Політичні відносини з часів князівської доби вказували-б, що се останне правдоподібніше. Границя між Турово-Пинською і Полоцькою землею йшла від горішнього Німану до Свислочи, правої притоки Березини. Полоцька земля, осередок Білоруси, жила своїм окремим життям, удержуючи живіші політичні зносини тільки зі спорідненою собі Смоленщиною, міжтим коли Турово-Пинська земля все стояла в політичній звязи з південними, українськими областями, зразу з Київщиною, потім з Галицько-Волинською державою. Обставина, що в люблинській унії (1569 р.) Полісе зоставлено при Литві, а рівночасно всі інші українські землі віділено до Польщі, віддала сю територію під сильний вплив білорусини. Сей вплив мусів бути тим значнійший, що саме в XVI віці літературний і загалом культурний рух на Білій Русі дуже оживив ся і переживав добу свого розцвіту. Під литовським пануванням давню Турово-Пинську землю поділено

на два воеводства: Новоградське й Підляське або Берестейське; границя між тими обома воеводствами менш-більш відповідала теперішній білорусько-українській етнографічній границі.

Заки перейдемо до розгляду теперішнього стану, мусимо зазначити, що на українсько-білоруським пограниччю стрічаємо українські говори, котрі наближують ся до білоруської мови. Се дало притоку деяким менше серйозним ученим, а також редакторам одинокої в Росії переписи населення по національності (з 1897 р.) причислювати т. зв. Пинчуків до білоруської народности. Се велика помилка й такі знавці місцевих відносин, як Шендряк і Довнар-Запольський, зовсім рішучо побороють сей погляд і причисляють Пинчуків до Українців. Фізичним складом тіла, мовою й одією Пинчук різко ріжнить ся від Білоруса й навпаки зовсім близько підходить до населення волинського Полісся. Він здебільша середнього росту, широкоплечий, присадкуватий. Лице у нього широке, кругле, з більше вистаючими скулами ніж у Білоруса, барва волосся переважно темна. Говір Пинчуків належить до поліської групи української мови й помітно виріжнюєть ся від сусідніх білоруських говорів. Він зовсім не має „акання“, такого властивого білорусині, а й „цекання“ і „дзекання“ стрічаєть ся дуже рідко й то тільки в граничних селах. Форми відміни іменників і дієслів зовсім українські. Визначною рисою Пинчуків, котра їх вяже з іншими українськими племенами, є незвичайно розвинена музикальність.

Вияснивши ту справу, можемо перейти до означення теперішньої українсько-білоруської етнографічної границі. Вона починаєть ся на заході коло Страблі над Наревом, де сходить ся з польською. Відсіля йде Наревом вгору аж до джерел сеї ріки, переходить в південно-східнім напрямі європейський вододіл і йде Ясьолдою аж до границі минської губернії. Тут, на захід від Огінського каналу, завертає до півночі, доходить в околиці Вигоновського озера, відсіля звертає на схід до ріки Цни та йде за Цною до Припяти. Від устя Цни аж понизше Мозиря творить Припять етнографічну границю. Таким чином українське населення заселює в городненській губернії три південні повіти: більський, берестейський і кобринський; в минській губернії півтора повіта: цілий пинський і південну половину мозирського. Сей останній лежить поза наміченою нами територією північно-західної України й тому його не будемо брати під розгляд.

Тепер пригляньмо ся до населення північно-західної України серед вище зазначених меж, його густоти та його складу з огляду на віру, народність і інші прикмети. Низше подана табличка показує нам великість поодиноких адміністративних областей, число населення по статистичним обчисленням з 1914 р. й густоту населення, себто скількість душ на один квадратний кілометр.

А. Українська частина городненської губернії.

Повіт	великість км ²	населенне душ	густота на 1 км ²
1. Більський	3562·0	210.300	59·0
2. Берестейський	4880·9	270.300	55·4
3. Кобринський	5258·4	235.000	44·7
Разом	13701·3	715.000	52·2

Б. Південно-західна частина минської губернії.

Повіт	великість км ²	населенне душ	густота на 1 км ²
Пинський	11866·5	333.600	28·1

В. Холмська губернія.

Повіт	великість км ²	населенне душ	густота на 1 км ²
1. Холмський	2139·3	194.300	90·8
2. Білгорайський	1645·3	122.100	74·2
3. Більський	2022·2	142.100	71·5
4. Володавський	1861·9	120.800	64·9
5. Грубешівський	1660·7	170.500	102·7
6. Замостський	1399·3	123·900	88·5
7. Константинівський	1470·3	92.000	62·6
8. Томашівський	1301·3	122.100	93·8
Разом	13.500·3	1,087.800	80·2

Г. Властива (історична) Волинь.

(По Горинь і Случ)

Повіт	великість км ²	населенне душ	густота на 1 км ²
1. Володимирський	6430·0	381.300	59·3
2. Дубенський	3958·5	274.200	69·3
3. Ковельський	7382·3	293.100	39·7
4. Кременецький	3328·8	302.200	91·0
5. Луцький	7467·8	360.100	48·2
6. Острозький	3065·9	244.500	79·7
7. Ровенський	8611·1	391.000	45·4
Разом	40.244·4	2,246.400	55·8

При порівнанні всіх чотирьох вище наведених груп земель північно-західної України бачимо, що історична Волинь, у попередню назначених межах, представляє собою найбільший комплекс і має найчисленніше населення. Простором і населенням вона більша ніж усі три інші групи земель північно-західної України, разом взяті. Розглядаючи кожду групу зокрема, замічаємо велику ріжнородність щодо густоти населення. Найгустіше заселена холмська губернія, бо в ній припадає 80·2 душ на кождий км²; ся густота зовсім відповідає густоті сумесних галицьких повітів: равського й сокальського (82 души на 1 км²) і підходить дуже близько до середньої густоти населення у східній, українській половині Галичини (84·6 душ на 1 км²). Волинь і українське Підляшє мають менш-більш однакову між собою густоту (55·8 і 52·2 душ на 1 км²); найрідше заселене західне Полісся (28·1 душ на 1 км²), де, як відомо, сама природа землі, багна й піски, не допускають густішого населення. Ще більш ріжничі виступають, коли звернути увагу на поодинокі повіти. З вісьмох повітів Холмщини чотири південні: томашівський, замостський, грубешівський і холмський мають густоту більшу ніж середню (від 88·5 до 102·7); найдалше на північ висунений константинівський повіт тільки 62·6. Він творить перехід до більського повіту городненської губернії з густотою 59·0. У волинській губернії найбільшу густоту населення мають найбільше на південній захід висунені повіти: кременецький 91·0 і острозький 79·7; за ними дубенський 69·3 і володимирський 59·3, кременецький має зовсім однакову густоту населення з брідським повітом в Галичині. Загалом можна поставити як правило, що густота населення маліє, чим далше на північ і на схід. Як крайні противенства наводимо грубешівський повіт холмської губернії зі 102·7 і пинський минської губернії з 28·1 душ на 1 км².

Накінєць зберім усі чотири групи разом:

Назва	великість км ²	населенне душ	густота на 1 км ²
Півн. укр. Підляшє	13.701·3	715.600	52·2
Західне Полісся	11.866·5	333.600	28·1
Холмщина	13.500·3	1,087.800	80·2
Історична Волинь	40.244·4	2,246.400	51·2
Півн.-зах. Україна	79.312·5	4,383.400	55·3

Великістю північно-західна Україна в поданих нами границях майже зовсім однакова з цілою Галичиною, котра займає простір 78.497 км²; ріжниця виносить тільки 815 км² в користь першої. Зате числом населення не досягає навіть населення східної, української Галичини з її 5,200.000 душ. Через те й середня густота на північно-західній Україні майже о половину менша. Все-ж-таки вона куди перевищає середню густоту населення європейської Росії (29 душ на 1 км²), а навіть густоту в деяких австрійських коронних краях, як от в Крайні (52·8), Дальматії (50·3), Тиролі (35·4), Зальцбургу (30·2), а також в Румунії (54·0).

Тепер пригляньмо ся віроіповідним і національним відносинам на нашій території. Низше подаємо табличку відносних відношень поодиноких віроіповідань на підставі даних головної переписи з 1897 р., бо новіших даних для сеї справи нема.

А. Українська частина городненської губернії.

Повіт	Відсоток		
	Православних	Римо-католиків	Жидів
1. Більський	48·29	36·48	14·92
2. Берестейський	71·20	6·32	20·94
3. Кобринський	83·14	2·80	13·74

Б. Південно-західна частина минської губернії.

Повіт	Відсоток		
	Православних	Римо-католиків	Жидів
Пинський	75·39	4·33	19·40

В. Властива Волинь.

Повіт	Відсоток		
	Православних	Римо-католиків	Жидів
1. Володимирський	71·97	11·43	10·44
2. Дубенський	75·93	8·71	11·51
3. Ковельський	81·88	4·72	11·94
4. Кременецький	80·22	7·08	12·26
5. Луцький	62·52	10·60	14·15
6. Острозький	60·66	12·15	15·64
7. Ровенський	63·69	10·81	16·12

Холмська губернія в 1897 р. ще не існувала як адміністративна одиниця, а й її повіти мали дещо інший вигляд, тому загальні дані переписи за 1897 р. вимагали б основної переробки. На щастя, російське правительство, приготовлюючи виділення Холмщини, розпорядило 1 січня 1909 р. окрему перепись населення для сеї території і з неї виймаємо потрібні дані.

В. Холмщина.

Повіт	Відсоток		
	Православних	Римо-католиків	Жидів
1. Холмський	40·64	35·08	10·94
2. Константинівський	15·00	70·02	14·95
3. Більський	31·27	44·90	23·35
4. Володавський	44·23	35·54	15·52
5. Грубешівський	49·48	33·74	16·22
6. Томашівський	42·50	45·28	12·22
7. Замостський	16·30	65·67	18·03
8. Білгорайський	34·63	53·89	11·43

Щодо Холмщини—то перш всього кидаєть ся в очі відносно мале число православних, а з другого боку в прирівнянню до інших українських земель безприкладно високі відсотки римо-католиків. Се викликує ілюзію, немовби то була не українська, а в найліпшій разі мішана польсько-українська територія і польська публіцистика використовує се в тім напрямі. Але се явище стане зрозумілим і ясним, коли читач пригадає собі те, що ми підчеркнули в історичній частині нашого огляду. Се просто наслідок скасування унії і насильного навертання уніятів на православ'я. Населення, вірне церкві, з котрою вже давна зжило ся і в котрій виросло, утікало під опіку латинського духовенства, котре тисячами перетягало його до римо-католицизму. Тільки страх перед адміністративними карами держав менше рішучих при накиненим православ'ю. Коли-ж в 1905 р. проголошено свободу віри, виключаючи однак від неї унію, та свободу зміни віри, в Холмщині цілі приходи попереходили на латинство. Стан, що нї в однім повіті Холмщини, навіть в грубешівським, православні не творять абсолютної більшости населення, що в окrajнїх повітах, як от в замостській і константинівській, число їх спадає на 15—16·30%, що — протинно — в обох тих повітах і ще в білгорайським римо-католики творять абсолютну більшість, се й стан, кажу, датуєть ся щойно від того ж 1905 р., себто триває не цілих 12 літ. Вистане на таблиці XII „Atlas-y Polski“ проф. Ромера порівняти віроісповідну карту Холмщини з часу перед і по 1905 р., щоб переконатися, як дуже в тім році тут відносини між обома вірами перемінили ся. Маючи на увазі двісталитню плянову діяльність латинського духовенства за часів польського панування і природну реакцію населення проти безтактности російського правительства, просто дивувати ся треба, що, не зважаючи на се, в трьох середніх повітах: холмським, володавським і грубешівським, число православних все-ж-таки переважає, а в томашівським майже дорівнює римо-католикам. Ми тому над тою справою довше спинили ся, бо вона має вплив і на національні відносини, а перш усього на національну статистику. Поляки у відносинах до Українців, а там, де мають перевагу, також і у відносинах до Німців, стоять завзято на становищі, що кожного римо-католика тим самим треба уважати за Поляка, та

при помочи своїх священників переводять між римо-католицькими Українцями безмилосердну та, як досвід учить, доволі успішну польонізацію. Перш усього вмовляють в них, що хоч вони вживають між собою української розмовної мови, вони Поляки та всюди повинні за Поляків записувати ся. Тому в інтересі українського народу треба домагати ся, щоб загнаним у латинство уніятам Холмщини й Підляшя дано спримогу назад вернути до унії, з котрою вони вже поспіли зрости ся.

В інших областях північно-західної України православні всюди мають абсолютну більшість, яка хитаєть ся між 60·66% (в острозьким повіті волинської губернії) і 83·14% (в кобринським повіті городненської губернії). Тільки в однім, найдалше на північний захід висуненим більським повіті городненської губернії число їх спадає на 48·29%, а се тому, що частина цього повіту, на захід від лінії Дорогичин-Страбля, виходить поза теперішню етнографічну границю України й захоплює кусень польської території; крім того згадати-б, що тут на Підляшю грали ролю ті самі обставини, що й в Холмщині. Та не зважаючи на се, число римо-католиків у більським повіті менше ніж православних і виносить 36·48%. В інших областях північно-західної України воно хитаєть ся між 2·80% (в кобринським повіті городненської губернії) і 12·15% (в острозьким повіті волинської губернії). Більшість споміж них се також давні уніяти.

В деяких повітах холмської і волинської губерній замітний доволі, як на місцеві відносини, високий відсоток протестантів. В холмським повіті їхне число доходить до 13·34% цілого населення; за тим ідуть повіти: луцький (12·14%), острозький (10·38%) і ровенський (8·54%) волинської губернії. Сі протестанти се потомки німецьких колоністів, котрі прийшли сюди здебільша з початком XIX віку; вони й досі зберігають свою віру й народність.

Незвичайно великий на нашій території відсоток Жидів. Загально поширене — особливо в Росії — переконання, що найбільше зжидоватїлий край — се Галичина, показуєть ся зовсім неправдивим. Нї в однім із галицьких повітів відсоток жидівського населення не досягає 20%. У північно-західній Україні під російським правительством, котре величаєть ся своїм антисемітизмом і „визволюванням християн з жидівської неволі“, маємо в більським повіті холмської губернії 23·35% Жидів, себто мало що не четвертину, в берестейським повіті городненської губернії 20·94%, отже більше ніж п'ятину цілого населення. А й пинський повіт минської губ. з 19·50% жидівського населення ще під сим оглядом перевищає найбільше зжидоватїлий повіт Галичини, а саме коломийський (19·1% Жидів). І коли статистика с х і д н о ї Галичини виказує 15 повітів з низше ніж 10% Жидів, у північно-західній Україні таких повітів зовсім нема. Володимирський повіт волинської губернії, що має найменший відсоток жидівського населення, все-ж-таки виказує його на 10·44%. Тому пересічний відсоток Жидів, котрий для цілої Галичини виносить 10·9%, у східній, українській частині Галичини підіймаєть ся на 12%, доходить в північно-західній Україні до 14·51%.

Також і огляд національних відносин приходять ся робити на основі дат переписи з 1897 р. Та се не вадить, особливо коли замість абсолютних чисел брати відсоткові; вони дадуть нам зовсім вірний образ також і теперішнього стану, бо-ж більшї переміни у відсотковим відношенню поодиноких народностей між собою за короткий протяг часу 20-ти літ небували і немислимі. А коли за той час зайшли які дрібні переміни, то хіба тільки в користь українського елементу, котрий — по згідній оцінці російських статистиків — визначаєть ся сильнішим природним приростом ніж інші входячі тут в рахунок народности, перш усього ніж Поляки.

А. Українська частина городненської губернії.

Повіти	На 100 душ населення приходять:			
	Українців	Поляків	Великоросів	Жидів
1. Більський	39·11	34·85	5·90	14·92
2. Берестейський	64·38	3·89	9·93	20·79
3. Кобринський	79·57	2·22	3·96	13·71

Б. Південно-західна частина минської губернії.

На 100 душ населення приходить:

Повіт	Українців	Поляків	Великоросів	Жидів
Пинський	74·30	2·60	3·25	19·50

В. Властива Волинь.

На 100 душ населення приходить:

Повіти:	Українців	Поляків	Великоросів	Жидів
1. Володимирський	72·09	8·37	2·74	10·42
2. Дубенський	68·22	6·51	4·46	11·48
3. Ковельський	78·49	4·59	3·83	11·91
4. Луцький	56·96	9·70	5·19	14·13
5. Кременецький	80·72	3·00	3·37	12·33
6. Острозький	76·86	6·61	2·54	10·80
7. Ровенський	60·48	9·19	3·48	15·97

Г. Холмщина.

Тут подаєм обчислення на основі даних окремої переписи з 1909 р.

На 100 душ населення приходить:

Повіти	Українців	Поляків	Жидів
1. Холмський	48·16	27·56	10·94
2. Константинівський	70·82	14·20	14·93
3. Більський	60·48	15·69	23·35
4. Володавський	64·97	14·80	15·52
5. Грубешівський	57·31	25·91	16·22
6. Томашівський	46·71	41·07	12·22
7. Замостський	29·61	52·36	18·03
8. Білгорайський	38·56	49·96	11·43

Щодо даних з холмської губернії — мусимо замітити, що перепис з 1909 р. не відрізнявала Українців від Великоросів і обидві народності зібрала у спільну рубрику „Русскихъ“. Однак се не стояти на перешкоді нашим обчисленням, бо число Великоросів, невеличке і в інших частинах північно-західної України, тут зовсім незначне й хитається по даним з 1897 р. між 1% і 5%, в однім тільки холмським повіті до 6%. Се елемент хвилевий, напливовий, чиновники ріжних двкастерій, батюшки зі своїми родинами і т. ин. Заки розглянемо ся в цифрах докладніше, мусимо зазначити, що вислід національної переписи в 1909-ім році вийшов для Українців значно гірше ніж в 1897-ім. Взяти напр. томашівський повіт, котрий без ніяких територіяльних перемін перейшов з люблинської у холмську губернію; перепис з 1897 р. виказує в нім 49·49% Українців, 2·63% Великоросів і 36·44% Поляків, коли в 1909-ім р. Українців разом з Великоросами вказано тільки 46·71%, себто на 5·41% менше, зате Поляків 41·07%, отже о 4·63% більше. Так само в грубешівському в 1909 р. Українців супроти 1897 р. о 4% менше, Поляків о 3% більше. Такі значні пересунення за протяг всього-на-всього 12 літ в некористь українського елементу, котрий, як сказано, визначається куди більшим природним приростом ніж Поляки, можна пояснити тільки тим, що чимале число давніх уніятів, котрі перейшли в 1905 р. на римо-католицизм, признало ся при переписи до польської національності, хоча по мові вони, розуміється, zostали Українцями. Все-ж-таки й ті для нас некорисні числа завдають очевидну брехню польським дневникарям, політикам і псевдо-ученим, котрі безнастанно всім і всюди торочать, що Холмщина се чисто польський край. Ті числа виказують, що на всім повіті холмської губернії Українці в чотирьох мають абсолютну більшість: в константинівському 70·82%, володавському 64·97%, більському 60·48% і грубешівському 57·31%; потім в дальших двох: холмським 48·16% і томашівським 46·71% згляду більшість. Навпаки Поляки мають абсолютну більшість тільки в однім, замостському повіті — а й то дуже невеличку: 52·36% — згляду більшість також тільки в однім, білгорайським 49·96%. Коли зібрати всі повіти разом, то для цілої Холмщини одержим ось яке відношення народностей: Українців 51·76%, отже абсолютна більшість, Поляків 29·9%, себто не ціла третина, й Жидів 15·1%.

У всіх інших областях і повітах північно-західної України український елемент має рішучу перевагу над всіма ин-

шими, всюди творить абсолютну більшість населення, котра хитається між 56·96% (в луцьким повіті волинської губернії) і 80·72% (в кременецьким повіті тойж самої губернії). Одинокую позірну виймку становить більський повіт городненської губернії, де Українці мають тільки згляду більшість 39·11%. Причину сього ми подали вже, обговорюючи статистику вір. По виділенню частин більського повіту на захід від лінії Дорогичин-Страбля і на північ від Нарева, котрі лежать поза етнографічною межею України, відсоток Українців і тут підійметь ся понад абсолютну більшість. З другого боку відсоток Поляків виходить дуже незначний. Він хитається ся між 2·22% в кобринським повіті городненської губернії і 9·70% в луцьким повіті волинської губернії, — отже ніде не досягає навіть десятої частини населення. Таким чином вже самі статистичні числа осмішують всякі претенсії Поляків щодо поширення меж Польщі на схід від Буга.

Тепер, для ліпшого перегляду, зберім дані про повіти у відомі чотири області. Се дасть нам ось який образ національних відносин:

На 100 душ населення приходить

Область	Українців	Поляків	Жидів
Підляше	62·0	12·4	16·7
Зохідне Полісе	74·3	2·6	19·5
Властива Волинь	70·0	7·0	12·6
Холмщина	51·8	30·0	15·1

Обидві західні області, Холмщина й Підляше, що тягнуть ся вздовж етнографічної польсько-української границі, мають само по собі більшу примішку чужих елементів ніж Полісе і Волинь, положені далше на схід. Для цілої розгляданої нами території північно-західної України в означених вище межах находимо ось які відносні числа:

Українців	64·79%
Поляків	12·78%
Жидів	14·51%
Инших	7·92%

Порівняймо ті числа з відносинами у східній, українській часті Галичини. Офіційна статистика, котра, як Охримович і Томашівський наглядно виказали і як се признав польський учений проф. Ромер у своїм відчиті, виголошенім 4 січня 1917 р. в Kol-i Literack-im у Львові, — сильно пофалшована в користь польського елементу, виказує у східній Галичині греко-католиків, себто Українців 62%, римо-католиків (Поляків) 25% і Жидів 12%. По обчисленням Томашівського, відомим поки-що тільки з тимчасової публікації*, в дійсности справа представляється ся дещо инакше. Правдиве число Українців у східній Галичині виносить на його думку 72%, Поляків 14%, Жидів 12%. Однак й тут прийдесть ся зробити ще малу поправку. Томашівський робив ті обчислення для адміністративної території східної Галичини, для округи вищого краєвого суду у Львові. Ся округа не зовсім покривається ся з етнографічною територією галицької України; вона охоплює деякі частини польської етнографічної області (як березівський повіт і західну частину ярославського повіту), а навпаки ціла т. зв. Лемківщина, Покарпатте західної Галичини невчислені до нього. Виділивши згадані польські території та прилучивши Лемківщину, дістанемо на думку Томашівського для галицької України ось які дані:

Українців	74%
Поляків	12%
Жидів	12%

Виходить, що в українській часті Галичини Українці живуть більше компактно масою ніж на північно-західних землях російської України**. Однак менша компактність українського елементу в північно-західній Україні зовсім не виходить у користь Поляків, відсоток котрих в обох згаданих областях майже зовсім однаковий (12% і 12·8%). Вона спричинена иншими проявами, а саме значнішим ніж у Галичині відсотком жидівського населення, доволі значним по деяких повітах, як холм-

* Див. „Діло“ з 23 квітня 1916 р.

** Дані офіційної статистики показують зовсім протилежне:

ським, луцьким, острозьким, ровенським) числом німецьких колоністів, потім хоч невеличким, та все-ж-таки помітним відсотком Великоросів. Зрештою не треба забувати, що недовста потрібних дат не дозволяє нам тут із теперішніх адміністративних одиниць в наших обчисленнях виділити чужі, неукраїнські анкляви (острови).

Від часу до часу доводить ся зустрічати голоси й закиди, що Українці на своїй власній території не становлять такої компактної маси населення, як напр. Німці в Німеччині, Французи в Франції і т. д. Се до деякої міри правда й причина сього доволі проста. Перш за все Німці й Французи як народи пануючі, що мають свої власні національні держави, забезпечені від всякої національної асиміляції з боку інших народностей. Противно, Українці як поневолений народ наражені на се вже від цілих століть. Потім ані Німеччина, ані Франція, ані загалом ніяка инша область на світі не має такого високого відсотка жидівського населення, як се мають українські землі. Жиди, так сказати-б, розсаджують, розріджують українське населення. Притім не треба забувати, що в Німеччині національна статистика причислює Жидів до Німців, у Франції до Французів. Та й австрійсько-угорська офіційна статистика не признає окремої жидівської народности і залічує їх в західно-австрійських краях і на Буковині до Німців, в Галичині до Поляків, на Угорщині до Мадярів. І саме тій обставині, тій методі ведення національної статистики завдячують Поляки свою мниму чисельну перевагу в Галичині над Українцями. Міжтим найелементарніші вимоги справедливости наказували-б, коли офіційно не уважають Жидів за окремий народ, а їхній жаргон за окрему мову, причислювати їх до того народу, серед якого живуть і з котрим порозумівають ся на його-ж мові, отже на етнографічній польській території до Поляків, на українській до Українців. І коли на українській території переведемо те, що робить ся у статистичних виказах всіх інших народів на їхніх землях, себто коли українських Жидів причислимо до української народности, тоді чисельне відношення Українців до чужих народностей прибере ось яку форму!

На 100 душ населення приходять

	Українців	Поляків	Инших
На північно-західній (російській) Україні	79.30	12.78	7.92
На галицькій Україні	86.00	12.00	2.00
На цілій області разом	83	12	5

Таким чином властивий відсоток Українців в західній Україні (83%) підходить зовсім близько до відсотка Поляків в зорганізованім тепер осередніми державами Польським Королівстві в межах державної Конгресівки, котрий виносить 85%.

Миرون Кордуба.

Російська революція і війна.

Війна безперечно значно прискорила вибух російської революції, викликавши таке напруження всіх сил держави, якого стара деспотична Росія не могла витримати. Але дальше продовження війни стоїть на перекоді послідовному розвитку революційних подій і не дає змоги перевести в життя революційних реформ. В моїй попередній статі значив я, що сучасні політичні відносини в Росії не відповідають дійсним відношенням соціальних сил у державі; доводить ся сконстатувати, що війна є також значною перешкодою і в розвитку нормальної міжкласової боротьби. В боротьбі громадянства з царизмом значно ослабили ся легальні представники російського громадянства — ліберали тим, що вони вели війну разом з царизмом. Всі змагання лібералів перевести якісь внутрішні реформи були цілком безуспішними аж доти, доки демократія, — робітники й салдати, — не звалила старого державного ладу.

На місці реакційної царської бюрократії при державній кермі стали ліберали-кадети й октябристи. Демократія в деякім відношенні зайняла супроти лібералізму теж саме становище, яке ліберали недавно ще займали супроти бюрократії. Ліберали зробили ся правлячою групою, а демократія

опозицією. Сила сеї нової опозиції супроти правительства, так само, як і старої опозиції супроти царської бюрократії, зменшена тим, що деяка частина демократії провадить далі войовничу політику з лібералами. Коли-ж ослаблена сею політикою демократія піде за лібералами й не зможе примусити їх перевести реформ, яких жадають широкі маси робітництва й селянства, сеї народні маси можуть піти за крайніми анархістичними елементами й нарешті знов опинити ся під властю реакції.

Ми сподіваємо ся, що поворот до царизму в Росії раз на все минув ся, але з жалем і тривогою мусимо зазначити деякі небезпечні прояви внутрішнього життя Росії; не лише ліберали, але й деякі демократичні верстви російського народу звертають все ще на війну значно більше уваги ніж на внутрішню перебудову самої Росії. Войовничі фантазії все ще відривають значну частину демократії від конкретної роботи у себе вдома. Представники частини робітництва проголошують напр. вже боротьбу против „автократії“, розуміють ся, не в Англії, що пхає в інтересах англійського імперіялізму Росію в дальшу війну, а в осередніх державах. Сі непогамовані демократи забувають, що в осередніх державах конституційна монархія існує вже протягом десятиліть і загальне виборче право зробило ся вже недотикальним майном народів; вони забувають, що в самій Росії республіки ще не затвердили установчі збори й що краще було-б подбати, щоб ліберали не відсували в непевну дальчінь скликання установчих зборів, ніж про скасування німецької „автократії“. Щодо сеї останньої — німецької соціалдемократи відповіли своїм російським товаришам, аби вони не турбували ся про політичний лад у Німеччині, з яким німецьке робітництво вже саме дасть собі раду.

Ліберали в справах національностей ідуть чи не далі ніж деякі демократи в соціально-політичних справах, знову таки на жаль не у себе вдома. З нагоди оповіщення війни Америки проти Німеччини Мілюков знову виступив перед журналістами з своїми далеко не скромними плянами „реорганізації“ Австро-Угорщини й Туреччини; а саме придунайська монархія — на думку Мілюкова — мала б складати ся з самих лишень етнографічних німецьких і мадярських земель; що лишило ся-б від Туреччини, від якої Мілюков хоче забрати Царгород, він навіть і не говорить. Почувши сею радикальну програму Мілюкова в справі національностей в чужих державах, можна подумати, що ся справа в Росії є цілком вже розвязаною; на превеликий жаль між численними повідомленнями петроградського телеграфічного агентства нема жадної вістки про те, щоб у самій Росії вироблено вже основи будущего мирного спільного життя пануючої нації з недержавними. А чим безмежніші войовничі пляни розв'язання національного питання поза межами Росії буде вигадувати Мілюков з своїми однодумцями, тим більше буде віддалена Росія від розв'язання національного питання в її власних межах.

Але ми хочемо сподівати ся, що здорові життєві сили увільненого від парату російського народу піднесуть ся і зпід каміня ліберально-імперіялістичної теорії. З радістю можемо сконстатувати, що й частина самої конституційно-демократичної партії не хоче йти сліпо за своїм непогамованим провідником Мілюковим. Як доносить петроградське телеграфічне агентство, на сьомім конгресі к.-д. партії, її голова центрального комітету князь Долгоруков запропонував до гасла „війна до побідного кінця“ засадничий додаток: „війну треба вести аж до цілковитого вигнання противника з російського терену“. Агентство на жаль не говорить, чи конгрес прийняв пропонований Долгоруковим додаток; а колиб сеї додаток дійсно прийнято, сим зроблено-б і великий крок у напрямі до заключення миру. Се мало-б значити, що ліберали також у справі війни чи миру відступають перед справжньою демократією.

Частина російського робітництва, що ставить демагогічне гасло скасування німецької „автократії“ вище припинення всевітнього проливу крові, не може бути значною. Ро-

бітничка партія Росії скликає на Великдень до Петрограду конгрес, на яким має прийняти ся ухвалу в справі миру. Не виключено, що російські соціалісти вибрали саме Великдень для цього конгресу не лише тому, що в свято робітники мають вільний час, а й для того, щоб святом миру надати більшої врочистости своїм нарадам. Сей перший мировий конгрес в Росії має зробити велике вражіння і на робітництво інших держав почвірного порозуміння. „Daily Chronicle“ напр. пише з сеї нагоди, що в англійським робітництві все більше зростає поріжненне у відношенню до дальших воєнних заходів. Значна частина англійської робітничої партії та спочуває обговоренню можливостей миру. „Avanti“ сповіщає з нагоди російського мирового конгресу маніфестацію італійських соціалістів також у справі миру.

Кожний виступ російського робітництва є тим важнішим, що воно є єдиним чинником в Росії, який є в силі примусити правительство заключити мир і тим самим утворити міцні основи для демократичної перебудови Росії.

М. Троцький.

Дальші вісти про російську революцію.

„Pester Lloyd“ доносить з Стокгольму: З надісланих сюди російських часописей з 26 марта видно, що відносини в Росії зовсім не такі спокійні, як се представляєть ся в офіційних повідомленнях Мілжукова. З часописей видно на відворот, що в Росії панують хаотичні відносини й передовсім показують ся три небезпечні течії: 1. селянства проти поміщиків, 2. міського населення проти Жидів, які то там то тут падають жертвами погромів, 3. легіон випущених з в'язниць злочинців, які нарушують загальний спокій громадянства. Особливо сумні відносини панують в Одесі. Там збільшуєть ся діяльність реакції; її агенти відкривають сотки шинків, поють народ і готують жидівські погроми. Прикликано війська, щоб здушити розрухи. В Балті у відомім гето панує паніка, бо чорносотенці готують погроми. Туди післано військо, щоб їм запобігти. В Одесі, Харкові, Києві, Миколаїві, Херсоні й Саратові відбули ся страшні револьти в'язнів, які жадали загальної амнеції.

З Роттердаму доносять: Заворушення російського селянства зростає. З багатьох губерній доносять, що селяне позаймали поміщицькі маєтки й поділили їх. Представники селян заявляють своїм виборцям, що всі права власности на ґрунт скасовано та що ґрунт робить ся тим самим загальною власністю.

З Стокгольму доносять про селянські розрухи в Росії. Російські часописі представляють ті розрухи наслідком провокацій. В багатьох губерніях відбули ся погроми. Сільське населення запалює села та грабує приватні ліси. Особливо великі розрухи були в нижньоневгородській і тверській губерніях. Причиною розрухів послужило те, що селяне відмовляють ся платити аренду, мотивуючи се тим, що цілий ґрунт належить народови.

„Berliner Tageblatt“ повідомляє з Петрограду, що в Сибірі йдуть гарячі бої між салдатами та селянами. Залоги Іркутська, Байкалу й Томська лишили ся вірні цареві. Вони перетяли всі телеграфні лінії з Петроградом. Сибірські залізничі також ушкоджені. В четвер козаки уладили масові збори й прийняли резолюцію, в якій говорить ся, що вони не годять ся з земельною політикою ради салдатських і робітничих депутатів. Козаки хочуть виступити проти всіх змагань силоміць розв'язати земельне питання. Але щоб козаки не рішались, правительство уживе цілого свого впливу, щоб придати тих, які піддержують тайну силу реакції. По відомостям з Копенгаги правительство призначило комітет для переведення селянської реформи. Орган революційних соціалістів виставляє головним пунктом своєї пропаганди, щоб держава перebrала на себе всі землі та щоб сю справу розв'язали установчі збори.

„Berliner Tageblatt“ доносить з Стокгольму: Російські робітники жадають потрібної платні за 8-годинну працю, чезрез се багато фабрик спиноло працю. Всіх кваліфікованих робітників, яких старе правительство післало на фронт за революційні переконання, покликано назад до фабричної роботи. В Москві завели 8-годинний робочий день, не чекаючи до точного розпорядку правительства. Таж часопис повідомляє звідти-ж: Тимчасове правительство — по останнім відомостям — систематично переслідує мирову пропаганду між соціалістами. З Кронштадту доносять, що орган російських соціалдемократів „Голось Правды“ сконфіскувало кронштадське військо. Салдати силоміць зайняли редакцію і друкарню, щоб припинити мирову пропаганду й почати пропаганду за війною в новій салдатській часописи.

З Копенгаги повідомляють: В цілій Росії заведено 8-годинний робочий день; на передодні свят будуть працювати лише 7 годин. Робота в неділі та свята цілком спинена, але у варстатах і фабриках, що працюють для війська, може дозволити виїмковий розпорядок. Додаткові робочі години також заборонено.

Петроградський кореспондент „Times-y“ доносить з Петрограду: Агітація за заведенням республіки виступає на перший плян. Але в Росії все ще є багато елементів, які не можуть погодити ся зі скасуванням монархії. Велика частина населення стоїть за конституційною монархією, в першій мірі багато козаків. Поза Петроградом більшість салдатів держить ся того переконання, що Росія не може існувати без якоїсь монархії.

Тойже самий кореспондент пише: Комітет робітничих і салдатських депутатів робить багато доброго, але також незвичайно багато злого. Організація, яку він сотворив, уможливила правительству, утвореному в Таврійській палаті, здержати перший вибух пристрасти узброєного народу, але комітет поширює бунтівничий дух між військом поза Петроградом, він є відповідальним за розрухи в Кронштадті та Гельсінґфорсі. Завданне тимчасового правительства утруднюєть ся сильно тим, що його слухають остільки, оскільки урядові розпорядки відповідають постановам комітету. В самім комітеті панують крайні елементи. Чотири інституції виконує тепер в Росії то законодавчу то виконуючу владу, а саме: тимчасове правительство, Виконавчий Комітет Думи, воєнний комітет Думи й комітет робітничих і салдатських депутатів. З виїмкою останнього всі льоально піддержують новий лад. Перед тижнем рада робітничих і салдатських депутатів постановила, покликуючи ся на те, що вона боїть ся повернення старого ладу, заарештувати всіх членів Виконавчого Комітету Думи й тимчасового правительства. Перевести сей плян не дала преображенська гвардія, що знаходила ся перед Таврійською палатою. Не пощастило сій раді умістити й царя в Петропавловській фортеці.

„Journal de Genève“ повідомляє, що тертя між тимчасовим правительством і центральним комітетом робітників ведуть до катастрофи.

„Lokal Anzeiger“ доносить з Стокгольму: Петроградська рада салдатів і робітників рішила на бурливих зборах, що салдати мають рішати про головну команду армії та що в головній квартирі має перевести ся багато змін відповідно до бажання салдатів.

По відомостям „Утра Росіи“ депутація ради предложила міністрови війни передати тимчасовому правительству такі жадання: „Рада дістала відомости, які вказують на можливість того, що окремі начальники піднесуть зброю проти здобутої свободи й поведуть салдатів проти народу. Рада дістала відомість, що в головній квартирі відбула ся змова головного начальства, цілю якої є переведення контрреволюції проти провізоричного правительства. Тому треба виготовити закон, по якому салдати будуть в праві відмовити послух кождому офіцерови, против якого мають підозріння в прихильности до реакції. Генерал Алексєєв, говорить ся в заяві, не має довіря салдатів. Його іменування генераліссімусом може мати таким робом лише тимчасовий характер. Салдати мають самі перевести вибір головного проводу армії. Новоіменованій коман-

дант західної армії ген. Лечицький має опустити свою посаду. В сій групі армії треба перевести основне чищення вищої команди. Правительство мабуть виконає знову жадання ради.

По „Русскому Слову“ головним командантом західної армії призначено генерала Гурка. Генерал Алексєєв повідомляє в сійже часописі, що він не хоче перебрати на себе відповідальності посади генераліссімуса. Команданти армії Горбатовський та Смірнов, інженер-командант генерал Гіршфельд і шеф штабу Гернд мають уступити, бо їх не любить армія.

„Lokal Anzeiger“ доносить з Стокгольму: Соціалістичні групи, які досі були залучені в робітничій і саадатській раді, зєдналися тепер в нову соціалістичну групу „Єдність“ і виставили програмову заяву, в якій між иншим говорить ся, що теперішній стан російського господарського життя не дозволяє повернути політичну революцію в соціалістичну. Росія ще не доросла до соціалістичної держави. Змагання в сїм напрямі причинили ся-б до повернення реакції. Соціалісти мусять вступити до правительства та зберегти самостійність пролетаріату. Війну викликали капіталістичні змагання німецьких юнкрів, перемога яких спричинила ся-б до повернення старого ладу в Росії. По російській революції завданням війни є господарська незалежність народів і знищення останніх самодержавних монархій.

„Temps“ доносить з Петрограду: Майже всі великі часописі, що виходять по революції, виступають за республікою. Багато відомих журналістів, які досі показували виключно анархістичні переконання, перейшли до демократичного республіканізму. Ще прибиті та залякані монархісти держать ся стримано. Змагання до демократичної республіки громадянства безперечно сильне.

З Стокгольму доносять, що шведський провідник соціалістів Брантінг раптово виїхав до Петрограду в політичних справах. Там він має намір говорити з Чхеїдзе і Керенским. Кореспонденти, які прощали Брантінга на двірці, сказали йому: „Європа дивить ся на вас, поверніть ся назад апостолом миру“.

З Амстердаму доносять: З російського міністерства має виділитися тіснійший воєнний кабінет з 7-х міністрів. „Times“ доносить, що до нового воєнного кабінету увійде князь Львов, міністер війни Гучков і міністри для сільського господарства, фінансів, заграничних справ і залізниць та міністер справедливости Керенский яко представник соціалістичної партії. „Times“ також доносить з російської головної кватири, що по думці Керенського національні установчі збори можуть зійти ся не раніше, ніж побють Німеччину й Росія матиме вільні руки, щоб організувати ся вільно.

„Times“ повідомляє в таємничій формі про відїзд англійських і французьких делегатів до Петрограду, де вони мають бути дорадниками тимчасового правительства.

„Pester Lloyd“ повідомляє з Стокгольму, що шведська часопись „Socialdemokraten“ доносить про поширення в останніх днях в Росії листівки, підписаної московським митрополитом. Ся листівка, факсімїле (оригінал) якої опубліковано в названій соціалдемократичній часописі, звучить: „Брати! Англійці конфіскують наші гроші, забирайте тому зараз ваші вклади з банків і щадниць назад. Хоч Німець забрав ся геть, але на його місце прийшов Англїєць. Геть з сими каналами. Своїм грошем він забиває наших невинних братів у початї ним війні. В англійськїм посольстві ховали досі зрадників-міністрів. Тамже лежить заховане й золото царя. Зрадників треба негайно передати народньому суду, а золото поділити між народом.“

(Дописка): Проклята Англія знищила нашу Росію. Міліони російських жертв гинуть з волі сього потвору. Золотом кормлять вони наших запроданців-міністрів, які принесли народови все лихо“.

Ліонські часописі доносять з Петрограду, що міністер фінансів повідомив банки про відкрите російських бірж 10 квітня.

До Копенгаги телеграфують з Петрограду, що міністер фінансів Терещенко предложив на довірочнім засіданню Думи

перевести нову внутрішню державну позичку, так звану позичку волі. Квота позички неозначена наперед, а буде залежати від підписок, що триватимуть приблизно два місяці. Курс виносить 85 відсотків, стопа процентова 5 процентів. Речинець амортизації 49 років. Консорція російських приватних банків заключила з новим петроградським головою Глебовим договір про короткотермінову державну позичку в квоті 300 мільонів рублів з процентовою стопою 6 проц. Державна комісія видала концесії на будівлю нових залізниць спільці токмаківської залізниці, яка має получити Азовське море з Царицином на Волзі.

М. Троцький.

Огляд воєнних подій*).

Минулий тиждень не зазначив ся ніякими замітнішими воєнними подіями на побоевищах. Найживіше було й дальше на західнім фронті, хоч і там бої вели ся відокремлено в ріжних точках, не маючи на загал ніякої плянової звязи між собою.

На східнім фронті в області армії принца Леопольда Баварського, поминувши дрібні, малозамітні стрічі, було спокійно. До незначних перепалок приходило в ріжних місцях, між иншим над Двиною, під Свинюхами на схід від Володимира Волинського, в околиці Бережан, Підгаєць, Станиславова і т. д.

Живіше вже було в армії архикнязя Йосифа, де загальною від довшого часу бойова діяльність з обох сторін не вгавав. В минулім тижні вели ся бої майже в тих самих місцях, про котрі нераз згадували та згадують звідомлення генеральних штабів. Найгарячіше було на граничних височинах по обох боках Ужської долини, де Росіяне виступили до наступу в ширині сімох кілометрів. Хоча наступ приготовано сильним діланнем артилерії, він зломив ся в огні німецько-австрійських військ, в одному місці муж проти мужа. Не повели ся також дрібні наступи з боків головного наступу. В лісових Карпатах панувала жива розвідча діяльність. Тамже висаджували в повітрі дрібні відділи обох воюючих сторін підміновані поля й стрілецькі рови.

В області армії генерала-фельдмаршала Макензена не скоїло ся нічого нового. Тільки болгарське звідомлення принесло вістку, що болгарські війська острілюють Галац.

На західнім терені війни розвинули ся нові бої між Ара й Ен. Після сильного приготування артилерії виступили свіжі англійські й французькі відділи до нового наступу й, не дивлячи ся на немалі втрати, посунули ся дещо вперед, відсунувши Німців назад. Не зважаючи на сильне й цільне острілювання німецькою артилерією, здобули Французи також дещо терену по обох боках каналу Ен—Оаз і на височині Брегі. Не менше завязі бої кипіли й в Шампанії, де німецька артилерія здержала наступ Французів проти височини на полудне від Ріпон. Приходило до більших й менших стріч ще й в інших точках сього фронту, та вони були вже менше криваві. Нині не можна ще сказати, чи єї наступи є вістунами великого загального наступу Англійців і Французів на заході, чи вони зовсім відірвані та з дожджаним наступом не стоять у ніякій звязи. В часописях не находимо про се ніяких натяків. По офіційному німецькому обчисленню Німці здобули на західнім фронті в марті с. р. 2900 полонених і 59 скоропалів. Судячи по французьким і англійським звідомленням, стратили в тім самім часі Німці на заході 1400 полонених і 39 скоропалів. Се показує, що страти Німців в людях і воєнним матеріалі були майже о половину менші.

Не скоїло ся також нічого гідного уваги й на італійськїм фронті. В кількох точках приходило до боїв артилерії й до незначних стріч патруль та розвідчих відділів, а зрештою було зовсім тихо.

* З технічних причин не увійшов огляд у попереднє число.

До живих боїв приходило на македонським фронті. Поминувши боротьби між літаками, вели ся ще тут на різних точках бої піхоти й артилерії. Особливо гарячо було на полудневий захід від озера Дойран, де німецькі відділи втиснули ся в англійські лінії, по знищенню яких завернули знову на свої становища, забравши з собою дещо полонених. Безнастанні бої артилерії й менших відділів вели ся ще між озерами Охріда та Преспа, а також над рікою Черною.

З причини скувих і недокладних вістей з турецьких фронтів не можна виробити собі докладного поняття про воєнне положення Туреччини. Певне тільки те, що по стратегії Багдаду й інших міст далекого сходу Турки безупинно відступають під англійсько-російським напором, полишаючи оборону свого відвороту заднім відділам. Як доносять найновіші звідомлення турецького генерального штабу, ведуть ся там також на інших фронтах менші або більші бої. На загал всі вони мають підрядне значіння.

В загостреній боротьбі на морі не зайшли ніякі зміни. Вона ведеть ся дальше тими самими методами — без милосердя.

I. H.

✓ Протест полонених Холмцаків проти польських претенсій до Холмщини.

Група полонених Холмцаків надіслала нам відпис отсього письма, висланого до редакції польської газети „Głos Narodu“ в Кракові:

„Ми, нижше підписані полонені Українці-Холмцаки табору Дунасердагель на Угорщині, просимо редакцію газети „Głos Narodu“ надрукувати на сторінках своєї газети нашу відповідь на статю: „Chełmszczyzna przeciw uroszczeniom ruskim“ в ч. 53 „Głosu Narodu“ за 1917 р.

„Припадково натрапили ми в ч. 53 „Głosu Narodu“ з 3 марта на статю „Chełmszczyzna przeciw uroszczeniom ruskim“, в котрій ви, Поляки, закликаєте холмських Українців відкликнути ся. Отже ми, мешканці Холмщини, нині воєнно-полонені Австро-Угорщини, подаємо свій голос. Мова йде очевидно про прилучення Холмщини до Польського Королівства. Ми цілком прилучаємо ся до протесту львівського Українського Комітету й енергійно протестуємо проти такої великої несправедливости, якою є прилучення Холмщини до Польського Королівства. Поляки не мають найменшого права претендувати на посідання Холмщини, не мають також і права називати її польським краєм, як Росія не може називати Польщі „руським“ краєм. Ми знаємо свій край добре й через те дуже обурює нас нахабна брехня пп. Поляків, які кажуть, що Холмщина се „польський“ край. Передовсім народність Холмщини чисто українська, тільки по фільварках і містах живуть такі, що говорять по польськи, з них декотрі спольщені Українці, а декотрі правдиві Поляки, виходці з Польщі. Багато Українців в 1905 р. перейшло на католицьку віру, через що несвідомі люде називають їх Поляками, бо Поляки є католицької віри. Та се помилка. Бо який з нього може бути Поляк, коли він балакає по українськи, коли-ж хто і пнесть ся балакати по польськи, то правдивому Полякови приходиться ся затикати вуха й бігти від такого калічення.

„У вище згаданій статі говорить ся про різні польські товариства та кружки, котрі начеб то зорганізував тамошній народ. Та се неправда. Відомо всім, що в Холмщині всі двірські маєтки знаходять ся в руках польської шляхти, яка не жаліє ні коштів ні своїх трудів для спольщення краю; тож вона в сій цілі враз із ксьондзами й закладає ті товариства. Український народ Холмщини не має своєї шляхти, котра могла-б боронити його від польського натиску, й ви, Поляки, використовуєте се та давите безборонні народні маси. Тепер відомо, що при відвороті російської армії українську людність Холмщини вкупі з іятелигенцією по розпорядку російського уряду примусово ви-

селено до Росії і через те там нема кому стати в обороні нещасної Холмщини.

„Ми тут, у далекій неволі, можемо тільки обурювати ся й протестувати проти ваших утисків, які чините над Українцями. Ми й протестуємо та повторяємо ще раз: Ви, Поляки, не маєте права претендувати на посідання Холмщини; вона була, є і буде українським краєм!

„При сім долучаємо сердечну подяку львівському Українському Народньому Комітетови за те, що він памятає за українську убогу Холмщину й бере її в свою оборону перед польською напастю.

Полонені Українці з Холмщини: Михайло Панас, (з села Липин, білгорайського пов.), Йосип Томчук (з села Мірче, грубешівського пов.), Василь Синюк (з с. Модринець, грубешівського пов.), Іван Жила (з с. Біща, білгор. пов.), Онуфрій Банада (з с. Провале, томашівського пов.), Омелян Новосад (з с. Ольховець, холмського пов.), Константин Дирдовський (з більського повіту), Яков Балабаш.

Вісти.

Сьогорічній Великдень, свято весни, любови й обновлення, зустрічаємо зі сподіваннями, які голубили наші предки в своїх серцях тільки в хвилях найбільшого підєму національної енергії в нашім минулім. Ми певні, що се бажання не тільки наше, а й всіх наших Читачів і Прихильників, цілого українського загалу, щоб сьогорічній Великдень став історичним Великоднем для всіх українських земель, став справжнім святом найкращого, найширшого й найповнішого відродження українського народу під культурно-національним, економічним і політичним оглядом. Святом любови є Великдень. Нехайже кожде українське серце запалає у велику хвилю, яку переживаємо, найбільшою любовію для української справи, любовію, яка виявила ся-б у ділах для України й самопосягати за українську справу. З бажанням, аби одно й друге наше сподівання стало ділом, влинемо: Христос воскрес! Воскресне Україна!

Українські депутації в князя Львова. „Corriere della Sera“ доносить з Петрограду, що агітація Українців приймає щораз більші розміри. Президент міністрів князь Львов прийняв знову багато депутацій. Вони домагають ся для цілої України заведення української мови в школах, урядах і судах, дальше утворення національних комісій.

Українські маніфестації. „Temps“ доносить, що перед Казанським Собором у Петрограді відбули ся великі маніфестації Українців і інших російських інородців. Улицями йшли тисячі маніфестантів з прапорами на переді з написом: „Хай живе українська республіка!“ Федералістична думка здобуває в Росії щораз міцніший ґрунт.

Київські Українці. „Русская Воля“ з 6 марта доносить з Києва: Відбуло ся зеднання всіх українських організацій. Від імени зеднаного комітету й товариства „Рада“ вислано привітні телеграми до князя Львова й А. Керенського з висловленням надії, що вільна Росія задовольте усі законні права українського народу. Чекають повороту до Києва відомого українського діяча проф. Грушевського, заслано адміністративно. Пороблено кроки в справі увільнення митрополита Шептицького й повороту з Сибіру всіх Українців-Галичан. Відновляє свою діяльність закрите урядом тов. „Рада“.

До Комітету громадських організацій в Києві прийнято також представників окремих національно-партійних угруповань, а саме двох Поляків, двох Українців і двох Жидів.

Шкільна наука в українській мові в Києві. „Утро Росії“ в ч. 68 з 11 марта доносить з Києва: На засіданню думи гласний Ярошевський вніс пропозицію негайно за-

вести шкільну науку в українській мові в міській школі імени Грушевського, побудованій за гроші батька відомого українського діяча Грушевського. Одноголосно ухвалено негайно завести шкільну науку на українській мові в згаданій школі.

Надзвичайне зібрання київського земства відкрило свої засідання дня 23 н. ст. марта. Склад зібрання розширено представниками від громадянських і національних груп; в ролі гласних — три жінки. В раді привітів — був також привіт від Українців.

Віднова діяльності київської Просвіти. Про се доносить те саме число „Утра Росії“, що принесло вістку про ухвалу київської думи завести викладову українську мову в міській школі ім. Грушевського.

„Правда“ против анексії. Орган большевиків „Правда“, вказуючи, в чім розходить ся з тимчасовим правительством, пише: „Тимчасове правительство хоче загорнути чужі землі, поневолити інші нації (Царгород, Поляків, Вірмен, Українців). А ми говоримо, що кождий народ має сам свобідно рішати про свою долю, і — хочемо швидше кінчити війну.

Український гурток „Кобзарь“ у Москві. В ч. 49 пише „Утра Росії“: У життю московської української колонії сільно в останнім часі деяке оживлення. Літературно-музикальний гурток „Кобзарь“, що існує тут вже коло шість літ, уладжує між иншим ряд відчитів, присвячених українознавству. Відчити будуть відбувати ся вечерами в реальній школі Віноградова. Перші два виклади матиме А. Новіцький 19 й 25 лютого, присвячені українському мистецтву. Дальші два виклади матиме І. Янчук 4 й 11 марта на тему про українську народню поезію.

Праця „Центральної Ради“. На імя української „Центральної Ради“ в останніх днях наспіли привітання з нагоди настання нового ладу в державі та можливости здійснення українських національних ідеалів. Збори „Центральної Ради“ відбувають ся що дня в присутности всіх членів Ради, побільшеної представниками нових партійно-політичних і культурно-національних організацій. Від імени „Центральної Ради“ до всіх провінціальних організацій вислано таку телеграму: „Час біжить, беріть ся до праці, висилайте депутацію до уряду з представленням нагайних потреб українського народу: українська школа, гімназія, університет, українська мова в державних закладах, поворот засланих Галичан. Відживляйте й закладайте просвітні інституції. Видавайте легучки, організуйте збори на національний фонд, закладений в Києві, організуйте провінцію.“

У всіх національних організаціях іде спішна гарячкова робота в справах піддержання нового російського правительства, усунення харчових трудностей, уладження на провінції опік для доставки харчів населенню і т. д.

Від української „Центральної Ради“ вислано телеграми представникам правительства: 1) голові ради міністрів кн. Львову такого змісту: „Вітаємо у Вашій особі перше міністерство вільної Росії. Бажаємо повного успіху в боротьбі за народоправство. Переконані, що справедливі жадання українського народу та його демократичної інтелігенції будуть задоволені в повній мірі.“ 2) Міністри справедливо сти Керенскому: „У Вашій особі, Дорогий Товаришу, гаряче вітаємо початок здійснення народніх сподіванок. Вам, що з трибуни Державної Думи виголосили гасло автономії України, доручаємо оборону справедливих жадань українського народу та його демократичної інтелігенції. Віримо, що відтепер не буде вже нещасливих народів і що недалеко вже час повного здійснення наших старих змагань до вільної федерації вільних народів. З доручення Союзу Українських Поступовців Єфремов, Матушевський, Чикаленко.“

Українська мова на губернських земських зборах. „Кіевская Мысль“ з 10 марта доносить: Вчора відкрили ся надзвичайні губернські земські збори, скликані для розв'язання нагальних справ, спричинених останніми подіями. Збори були незвичайно численні. Окрім 70 гласних в зборах взяло участь багато представників громадських організацій, кооператив, національних організацій і робітників. Робіт-

ники вперше дістали можливість брати участь у земських зборах. Від імени українського народу виступив А. Степаненко й виголосив промову в українській мові, що вперше дістала права горожанства. Степаненко промовляв від імени Української Ради: „Вітаємо той день, коли ми можемо виступити на земських зборах. Се зробила велика буря, завдяки якій ми летимо й наближаємо ся до сонця волі. Ми живемо в Києві, в осередку України, навкруги нас розлягло ся 30 мільонів українського населення. Наступає пора, коли київське земство повинно зробити ся народнім українським земством. Український народ, що творить тут більшість, забезпечить волю і свобідний розвиток інших національних меншостей, що живуть на Україні. Земство буде працювати в імени науки, земство піде в народ під прапором волі.“ М. Суковкін повідомив, що губернська земська управа має намір звернути ся до населення з відозвою, яка буде надрукована і в українській мові. Представник польських організацій виїс пропозицію, щоб сю відозву надрукувати і в польській мові. Представник Ради робітничих депутатів запропонував, щоб відозву надруковано в усіх мовах на однім листі. Сю пропозицію прийнято.

Український національний фонд. „Кіевская Мысль“ з 7 марта доносить: За ініціативою українських організацій вчора засновано „Український Національний Фонд“. За вчорашній день до фонду вилнула значна квота. Тимчасово доручено завідувати ним М. Синицькому й О. Андрієвському. „Рада Українських Поступовців“ розіслала до всіх провінціальних організацій запрошення помагати популяризації ідеї фонду.

Український діточий сад. В сих днях відомий український педагог — С. Русова відкрила перший український діточий сад на дві групи при Володимирській вул. ч. 99. Про відкритте саду повідомлено київський виконавчий комітет.

Упертий ісправник. До Києва прийшло повідомлення з Переяслава, що місцевий ісправник заборонив переяславському союзови кредитових і споживчих товариств 5 марта видати відозву до населення в українській мові. Союз післяв телеграфічно скаргу до правительства.

Українські закладники. Українські закладники з Галичини, що знаходять ся в Києві, передали голові ради міністрів меморіал з представленням усіх обставин, при яких їх задержано, та проханням полекшити їх долю.

Українське студентство й українська міліція. Що дня від 9 рано до 2 попол. відбуває свої засідання „Головна Українська Студентська Рада“, що складаєть ся з 20 представників усіх вищих наукових закладів Києва. Вона вислала телеграму з привітанням Керенскому та Чхеїдзе. В 12 аудиторії університету містить ся штаб української міліції, яка перебрала на себе охорону либицької дільниці.

Єфремов замість Щоголева. „Кіевская Мысль“ з 10 марта доносить: Виконавчий комітет союзу зєднаних організацій постановив зліквідувати київський тимчасовий комітет у справах друку, папери комітету запечатати й передати для розгляду та розроблення київському товариству діячів преси. Запечатанне перевів комісарь у справах друку С. Єфремов і член ради зєднаних громадських організацій М. Йоселевич. Бувший голова тимчасового комітету в справах друку проф. Т. Флоринський не зявив ся, покикуючи ся на хоробу, а при запечатанню були присутні члени тимчасового комітету А. Цікольський та С. Щоголев. Після сього складено акт запечатання.

Обєднання всіх українських організацій Києва в одну „Центральну Раду“. „Кіевская Мысль“ з дня 5 марта ст. ст. доносить, що на величезних зборах представників усіх українських організацій Києва, в тім числі і робітничих українських організацій, рішено обєднати ся в одну „Центральну Раду“.

„Земщина про україноство“. „Земщина“ з 7 марта пише: „В Галичині приневолити українофіли, що знайшли підпору у Відні, староруську партію, глузуючи з неї, до розпучливої оборони. Правда, галицький намісник граф Потоцький успокоював українофілів, але зате український студент Січинський забив його. Потім зрозуміли Поляки в Галичині,

як зле стоїть справа, та зробили умову зі староруською або москвофільською партією в цілі присмиріння Українців мазепинського напрямку. Тільки завдяки помочи москвофілів удалося Полякам придушити кілька разів уличні заворушення мазепинців. Проект, який предложили Українці Карлови I у відповідь на відокремлення Галичини, домагається утворення коронного краю з української східної Галичини. Однак москвофільська партія волить навіть непрактичну й безглузду господарку Поляків ніж автономію мазепинців. Хоч мазепинці подурному вважають уніятеську церкву національною церквою цілого українського народу, все-таки треба признати, що уніятеська церква в Галичині стала дійсно політичною інституцією, навіть огнищем протимосковської пропаганди й наслідком того оружем мазепинців. Митрополит Андрій Шептицький се дійсно мазепинець, хоч як він старався се укрити. Єпископ міста Станиславова Хомишин поступав грубіше й ширійше, чого знов очевидно не спостерегла римська курія.

Українська гімназія в Києві. „Кієвская Мысль“ з дня 5 марта доносить, що в короткім часі має наступити відкриття в Києві української гімназії.

Поворот до Києва професора М. Грушевського. Таж часопись доносить, що арештований і засланий в 1914 році на схід Росії провідник нашого руху проф. Михайло Грушевський вже є в дорозі до Києва.

Організація українства. „Кієвлянин“ з 4 марта доносить: Вчора увечері відбулися численні збори представників місцевих і деяких провінціальних українських організацій і груп. Всього було присутних понад 100 люда. В тім числі представники українських організацій всіх місцевих вищих наукових закладів і робітничих груп. По перечитанню телеграм та особистих повідомлень представників збори постановили одностайно привітати утворення нового правительства й піддержувати його всіма засобами. Вибрано представників у числі 10 для участі в міських і інших комітетах, де буде потрібне представництво українських організацій. Збори з одушевленням прийняли пропозицію „Центральної Ради“ про висланні делегатів до Петрограду заявити новому правительству про найпекучіші потреби українського народу. Також прийнято пропозицію зробити відповідні кроки до відновлення української преси. В звязку з сим проєктується видавати припинену 20 липня 1914 р. щоденну часопись „Раду“. Нарешті порішено видати від імени зєднаних українських організацій відозву до широких мас сільського та міського населення з покликом піддержувати порядок та спокій і старати ся зменшити недостачу харчів.

Відбудова українського господарства. 8 марта відбулися збори товариства українських агрономів і технолоїв. Число присутних було таке велике, що великий льокаль Технічного Товариства не міг помістити в собі всіх, що бажали бути присутними. Збори внесли резолюцію: негайно почати організацію товариства, завданням якого має бути дослідження народніх багатств України й раціональне використання їх в цілях найбільшого піднесення добробуту українського народу. Товариство має організувати народні фабрики, елеваторний збут зерна, розроблення вугля, торфу й інших мінеральних скарбів України; пошукати розвиток сільсько-господарської культури та промислу. Організувати курси в технічних справах в українській мові, курси монтерів, шоферів машинових тракторів, сільсько-господарських робітників і т. д. та вибрати представника до „Центральної Української Ради“.

В льокалі Політехнічного Товариства інженерів та агрономів (М. Володимирська 55) відбулися перші збори українських інженерів і техніків.

За українську школу. В Києві відбулися численні збори київських педагогів-Українців, які рішили негайно зорганізувати спеціальне товариство „Товариство розповсюдження шкільної освіти на Україні“. Організуванню товариства перебрала на себе комісія з директором Татянівської гімназії І. Степенком на чолі.

10 марта о пів до 7-ої увечері в „Українським Клубі“ (Вел. Володимирська 42) відбулися збори товариства розповсюдження середньої освіти на Україні. Ініціаторами його є учителі київських середніх наукових закладів.

11 марта о 8-ій год. увечері в 10-ій аудиторії київського комерційного інституту відбулися загальні збори Українців та Українок, що учать ся в середніх школах.

Збори одеських Українців. В Одесі скликав місцевий провідний український комітет збори одеської української громади, на яких виступали бесідники всіх українських товариств і партій та виробили програму діяльності.

Нові члени Виконавчого Комітету Думи. „День“ з 11 марта в ч. 6 доносить, що замість П. Мілюкова, М. Караулова, Н. Некрасова, В. Львова, А. Керенського й А. Коновадова вибрано до Виконавчого Комітету Державної Думи отсих шістьох членів: Ратькова-Рожнова, І. Єфремова, В. Махлакова, В. Вершиніна, Г. Фірсова й Н. Єнікєєва. Старі члени уступили, бо зайняли міністерські теки.

Привіти й накази селян, робітників та салдатів. Як повідомляють нові російські газети, з цілої Росії від селян і робітників, як також від салдатів з фронту, надходять сотки привітних телеграм і наказів до революційного правительства й Ради робітничих і салдатеських депутатів у Петербурзі. Вільшість наказів вимагає установа демократичної республіки й порішення на користь селян земельної справи.

Адмірал Максимов за республікою. Одна льозанська агенція доносить: Адмірал балтійської флотії Максимов мав промову перед фінськими студентами, в якій заявив іменем правительства, що будучину Росії можна забезпечити тільки в такім разі, коли стріне признання принцип національностей. Поворот до старої системи, котра яко витвір царизму опирала ся на найбезогляднішим гнеті всіх національних аспірацій, зовсім виключений. Ледви чи підлягає якому сумніву, що Росія утворить союзну республіку, уладжену подібним робом, як Злучені Держави Америки. Фіни, Українці, Лотиші, Естонці й Поляки дістали-б повну національну волю.

Виказ жертв.

На волинські школи: Володимир Левицький, поруч. 16 К 80 с.; Никифор Кузенко 5 К 50 с.; пор. Гр. Лещинин 4 К 50 с.; С. М. 5 К 50 с., П. К. 2 К, Іос. 1 К, Дан. 2 К, Як. С. 1 К, з того: на волинські школи 6 К 50 с., на волин. виселен. 5 К.

На волинських виселенців: М. Наняк 2 К.
На лектуру для полонених: Михайло Олійник 4 К, Осип Загорський 1 К 20 с.; Іван Зінченко 1 К 25 с.; Гр. Лещинин 2 К.

На цілі С. В. Укр.: Іван Лісанцов 1 К, У. Ришавий, поручн. 6 К, Антін Гаврилюк 12 К.

На народній фонд: Фр. Ільницький 2 К.

На фонд нац. оборони: Мечислава Черніївна 4 К. 20 сот.

На бойовий фонд: Поручн. І. Ришавий 20 К, Захар Павлюх, генерал-авдітор 100 К з таким листом: „На бойовий фонд. Щастя, Боже! До жертв, до організації, до єдності. Час великий. Тепер маємо показати, що ми зрілий і єдиною силою сильний народ! До жертв майна й крові за Україну святу! Хай росте „бойовий фонд“! З. Павлюх.

Приготованне до матури з німецької мови. Курси французької й німецької мови. Uh!platz 5, 22, Wien VIII. Зголошення між 10—11 год.

ЗМІСТ: М. Меленевський. Наше відношення до революції в Росії. — Заява петроградського відділу Союзу Українських Поступовців. — Н. В. Російська революція та національне питання в Росії. — О. Кобець. Христос воскрес, — воскресем ми! — Катря Гриневичева. Девять проб сили. — О. Кобець. Як падала сосна. — Б. Денкий. Нема! Віля храму. Дівчина з квітами. — Мирон Кордуба. Північно-західна Україна. Національні відносини. — М. Троцький. Російська революція і війна. Дальші вісти про російську революцію. — І. Н. Огляд воєнних подій. — Протест полонених Холмщаків проти польських претенсій до Холмщини. — Вісти.